

[Margrete Auken]

te mærkelige sprog begyndte at brede sig ud gennem dampradioen: Over middel, under middel, middel.

(Kort bemærkning).

Helge Adam Møller (KF):

Fru Margrete Auken havde i den første halvdel af sit indlæg et meget langt og sammensat spørgsmål, som sluttede med, om vi alligevel ikke kunne være enige. Nej!

Hermed sluttede forhandlingen.

Afstemning

Lovforslagets overgang til anden behandling vedtoges uden afstemning.

Tredje næstformand (Povl Brøndsted):

Jeg foreslår, at lovforslaget henvises til Udvalget om Offentlige Arbejder. Hvis ingen gør indsigelse mod dette forslag, betragter jeg det som vedtaget. (Ophold). Det er vedtaget.

Den næste sag på dagsordenen var:

8) Forespørgsel nr. F 15:

Forespørgsel til udenrigsministeren:

»Hvad kan udenrigsministeren oplyse om resultatet af opfølgingskonferencen i Wien om sikkerhed og samarbejde i Europa (CSCE) og om de videre perspektiver, specielt for menneskerettighedssituationen i Europa?«

Af Ritt Bjerregaard (S), Per Stig Møller (KF), Gert Petersen (SF), Bjørn Elmquist (V), Annette Just (FP), Jørgen Estrup (RV), Arne Melchior (CD) og Glønborg (KRF).

(Forespørgslen anmeldt 26/1 89. Fremme af forespørgslen vedtaget 1/2 89).

Begrundelse

Ole Espersen (S):

Forespørgerne, der jo repræsenterer alle Folketingets partier, har tre grunde til at ønske denne debat. Der er jo tale om en række konferencer, som har været i ganske lang tid, et par år, og vi har et ønske om at høre udenrigsministerens samlede vurdering af forløbet og af resultatet.

Vi har – og det er vores anden begrundelse – også et ønske om at høre udenrigsministerens vurdering af, hvad de næste skridt bør være. Vi kender rammerne for de næste skridt, men hvad bør man indholdsmæssigt søge opnået i kraft af de følgende konferencer?

Op vores tredje begrundelse er, at vi selvfølgelig – eftersom conference nr. 2 skal finde sted i København allerede om 1½ år, mindre end det endda – gerne vil have en drøftelse af, hvordan vi får tilrettelagt denne conference bedst muligt, således at den kan være et godt eksempel for den følgende conference, der jo skal finde sted i Moskva.

Dette er i korthed vores begrundelse.

Besvarelse

Udenrigsministeren (Ellemann-Jensen):

Ud over at takke for denne anledning til at give en redegørelse om det såkaldte opfølgingsmøde i konferencen om sikkerhed og samarbejde i Europa, som jo fandt sted i Wien, så bør jeg nok med det samme sige, at i redegørelsen vil jeg især beskæftige mig med den såkaldte menneskelige dimension i CSCE-processen, altså med andre ord specielt perspektiverne for menneskerettighedssituationen.

Det betyder selvsagt ikke, at jeg anser processens sikkerhedsmæssige dimension eller dens økonomiske dimension for at være uden betydning, bare at jeg for klarhedens skyld koncentrerer mig om dette ene punkt, som jo med god grund har tiltrukket sig den største opmærksomhed, for det er ikke mindst på dette område, at der blev gjort endog store fremskridt i Wien.

Da Wienmødet startede i 1986, tegnede situationen sig ellers ikke særlig lovende. Ganske vist var der allerede tale om en forbedring af det generelle Øst-Vest-forhold, men situationen i flere Østlande prægedes af stagnation eller direkte tilbageslag i disse landes overholdelse af deres forpligtelser i den såkaldte CSCE-proces.

Endelig havde de møder, der havde været inden for den menneskelige dimension i Ottawa og i Bern, ikke bragt håndgribelige fremskridt.

Under den synsvinkel må man nok sige, at vi opnåede væsentligt mere i Wien, end vi havde turdet håbe på.

For os og for andre vestlige lande blev det i Wien en central opgave at sikre en bedre efterlevelse af CSCE-forpligtelserne inden for den

[Udenrigsministeren]

menneskelige dimension, og det blev et afgørende kriterium ved udvælgelsen og formuleringen af de vestlige forslag i Wien.

Her kunne vi drage god nytte af de forslag, som var blevet fremlagt, men som ikke havde vist sig at kunne gennemføres på de tidligere ekspertmøder i Ottawa og Bern, og faktisk kom slutresultatet i Wien på ganske mange punkter til at gå endnu længere end de forslag, man havde behandlet i Ottawa og Bern. Der er især grund til at fremhæve de resultater, der er opnået på områder som religionsfrihed og menneskelige kontakter over landegrænserne.

Ud over bestræbelserne på at styrke og udbygge de bestående forpligtelser følte vi at der var behov for at underbygge denne indsats med regler af en anden karakter. Vi mente, at der var behov for en procedure til at sikre kontrollen med efterlevelsen af forpligtelserne og til at fastholde presset på Østlandene i så henseende også i tiden efter Wienmødet.

Og det lå bag tanken om, at vi skulle etablere en konference om CSCE's menneskelige dimension. Vi lod os naturligvis også inspirere af de resultater, som var opnået på det militære område under Stockholmkonferencen, for når det havde vist sig muligt at nå frem til enighed om et system til kontrol af CSCE-staternes militære forpligtelser, burde det jo også være muligt at gøre tilsvarende fremskridt inden for den menneskelige dimension.

Som et resultat af alle de overvejelser fremlagde jeg i efteråret 1986 kort før Wienmødet tanken om at lave en konference om den menneskelige dimension. Det var en tanke, som fik et skub fremad, da udenrigsminister Sjevardnadse ved Wienmødets åbning lancerede et forslag om at holde et opfølgingsmøde i Moskva om humanitære spørgsmål.

Det sovjetiske forslag førte til, at vi i kredsen af De Tolv valgte at kombinere det danske initiativ med ideer fra vore EF-partnere, især fra Holland og Frankrig, til et fælles og i virkeligheden ganske ambitiøst forslag. Det var et forslag, som forudså ikke bare en konference om den menneskelige dimension, men også ganske vidtgående kontrolforanstaltninger, som ville muliggøre en løbende kontrol med overholdelsen af forpligtelserne inden for den menneskelige dimension.

Det er et af Wienmødets vigtigste resultater, at det lykkedes at vinde accept for tanken om at

have kontrolforanstaltninger. Men jeg må straks tilføje, at disse foranstaltninger – det er det, man kalder mekanismen – blev væsentlig mindre indgribende, end vi havde forudset i det oprindelige vestlige forslag. Som jeg fremhævede ved afslutningen af Wienmødet, er der et stort spring mellem mekanismen og så de kontrolforanstaltninger, vi kender til i Vesteuropa på grundlag af Den Europæiske Menneskerettighedskonvention, som giver det enkelte menneske ret til at klage til en international klageinstans, når han eller hun føler sine menneskerettigheder krænkede.

Resultatet af Wienmødet er blevet betegnet som historisk og det mest skelsættende, siden vi fik Helsingfors-slutakten i 1975.

Her har vi nok navnlig haft for øje, at der jo nu er sket en præcisering af retten til at forlade sit land og vende tilbage til det. Det må ikke lægges en ansøger til last, at et familiemedlem tidligere er udrejst ulovligt. Adgangen til at nægte udrejse under henvisning til, at ansøgeren har haft indsiget i statshemmeligheder, er nu blevet begrænset. Videre er religionsfrihedens indhold og adgangen til religiøse kontakter blevet præciseret. Der introduceres skærpede regler, intensive tidsfrister og appellmuligheder i forbindelse med behandlingen af ansøgninger på grundlag af CSCE-forpligtelsen. Individets og grupperes adgang til at overvåge CSCE-forpligtelserne bliver nu anerkendt; der indføres garantier mod vilkårlig frihedsberøvelse. Der fastlægges mindstekrav for behandlingen af og afgørelser i sådanne sager, og endelig forbydes anvendelse af støjsendere over for udenlandske radiostationer, og udenlandske journalisters arbejdsvilkår forbedres.

Så er det selvfølgelig helt afgørende, hvordan alle de nye tekster vil blive efterlevet i praksis. Målt i forhold til de hidtil bestående tekster og det resultatløse forløb af de møder, der fandt sted i Ottawa og Bern, må resultaterne under alle omstændigheder betegnes som betydelige. Det skyldes flere vigtige omstændigheder.

Jeg har allerede berørt det forhold, at de vestlige lande rådede over et vel forberedt forhandlingsoplæg inden for den menneskelige dimension, og at de viste udholdenhed og sammenhold om at få virkeliggjort flest mulige af dens mål. Dertil kommer, at udviklingen i de internationale politiske konjunkturer generelt var med os. Endvidere blev opnåelsen af et resultat

[Udenrigsministeren]

inden for den menneskelige dimension ligesom ved tidligere møder til en vis grad befordret af Østlandenes ønske om at få skabt grundlag for forhandlinger på våbenkontrolområdet.

Vi havde naturligvis også en interesse i at komme i gang med disse forhandlinger, hvilket vore forhandlingspartnere ikke var uvidende om. Der var især efter indgåelsen af INF-aftalen ingen uenighed om, at bestræbelserne nu burde dreje sig om de konventionelle styrker i Europa. Men Østlandene vidste også – og der blev ikke forsømt nogen lejlighed til at understrege det – at de vestlige lande betragtede hele CSCE-processen som udelelig, og at de vestlige lande ville holde ud ved forhandlingsbordet for at opnå et samlet substantielt og balanceret resultat, der også indebar kontante fremskridt vedrørende den menneskelige dimension.

I rækken af faktorer skal så også nævnes, at vi givetvis heller ikke var nået så langt i Wien uden de glædelige udviklinger, der jo under Wienmødets forløb er indtruffet i flere Østlande, navnlig i Sovjetunionen, i Ungarn og i Polen. Jeg tænker her både på en betydelig forbedring i disse landes efterlevelse af bestående forpligtelser og – hvad der måske er endnu mere væsentligt på længere sigt – på en ændret holdning til denne dimension i CSCE-processen.

Udviklingen i Sovjetunionens holdning gjorde det også muligt i mødets allersidste fase at acceptere at have en samling i Moskva inden for konferencen om den menneskelige dimension.

Men når alt er sagt og gjort, så må det selvfølgelig ikke glemmes, at også slutdokumentet fra Wien er et kompromis imellem 35 deltagerlande. Alle må jo være enige, før et opfølgingsmøde kan slutes. Derfor er det heller ikke alle vestlige ønskemål, som er blevet opfyldt.

Den kommende tids mange møder inden for CSCE-processen vil give muligheder for at føre vore bestræbelser videre. Her vil vi kunne sætte fokus på udvalgte områder af CSCE-processen, og vi vil kunne opretholde presset for bedre efterlevelse af CSCE-forpligtelser. Det gælder både om at bevare landvindingerne i de Østlande, som er i gang med at forbedre deres praksis, og at søge at få de andre lande til at stå ind på den samme kurs.

I enkelte lande har vi jo desværre set tegn på, at man har fortsat eller måske snarere har for-

stærket presset mod anderledes tænkende, og det fik jeg personlig mulighed for at tage op under det besøg, jeg for nylig aflagde i Praha den 28. februar og 1. marts i år.

Den første lejlighed, vi får til at fortsætte dialogen om emner af denne art, bliver ved det såkaldte informationsforum i London, som finder sted i april og maj i år. Det er et møde, som vil give en god lejlighed til at se nøjere på efterlevelsen af CSCE-forpligtelserne med hensyn til emner som nyhedsspredning og journalisters arbejdsvilkår.

Informationsforumet er i øvrigt et møde af særlig art, idet deltagerne i første række vil være uafhængige medierepræsentanter. Af de 3 møder, som skal finde sted inden for konferencen om den menneskelige dimension, vil mødet i Paris i maj-juni i år på grund af den korte tidsmæssige afstand fra Wienmødet formodentlig i første række komme til at arbejde med efterlevelsen af de bestående forpligtelser.

I den sammenhæng vil mødet utvivlsomt også beskæftige sig med resultaterne af de første anvendelser af den såkaldte mekanisme, som jeg har nævnt før, og det vil indebære, at f.eks. de alvorlige krænkelser af de nye forpligtelser, som vi har været vidne til i bl.a. Tjekkoslovakiet, vil komme op. Det kan betyde, at det på vestligt hold vil blive anset for nødvendigt at formulere nye forslag til styrkelse af CSCE-forpligtelserne vedrørende ytrings- og forsamlingsfrihed, men mødet i Paris ligger for tæt på i tid til, at det forekommer sandsynligt, at det kan lade sig gøre allerede da. Meget vil selvfølgelig afhænge af, hvordan den tjekkoslovakiske regering vælger at reagere på de henvendelser, den allerede har fået under den såkaldte mekanisme.

Forløbet af Parismødet vil så give os et klare indtryk af de opgaver, som mødet i København til næste år vil komme til at stå over for. Men allerede nu kan man sige, at på grund af den længere tid, der vil være gået siden Wienmødet, vil det være sandsynligt, at det først bliver i København, at egentlige nye vedtagelser kan komme på tale.

Vort værtskab for dette møde vil selvsagt give os særlige forpligtelser, om end det formelt kun gælder om at skabe de rigtige ydre rammer for konferencen, men reelt er det naturligvis under alle omstændigheder sådan, at værtslandet føler et særligt ansvar og en særlig forpligtelse

[Udenrigsministeren]

over for de møder, der bliver holdt i dets egen hovedstad. Vi er fra regeringens side indstillet på at gøre, hvad vi kan for, at mødet i København bliver en succes.

Der kommer her det særlige moment ind i billedet, at mødet i København på mange måder kan blive retningsgivende for det efterfølgende møde i Moskva. Det gælder f.eks. de vilkår, der bydes den interesserede offentlighed, de frivillige organisationer og pressen, og i overensstemmelse med god CSCE-skik og i øvrigt da gammel dansk sædvane må vores praksis her være liberal og åben.

Det er selvsagt på nuværende tidspunkt helt usikkert, hvordan situationen vil tegne sig, når vi så skal have det tredje møde i Moskva i efteråret 1991. Udviklingen i menneskerettighedssituationen i Sovjetunionen vil dog meget sandsynligt blive centralt placeret på mødet her. Når vi og andre vestlige lande har accepteret at have det møde i Moskva, var det jo i høj grad, fordi det ville give os en fortrinlig mulighed for at følge udviklingen i sovjetisk praksis, og det vil også om nødvendigt være muligt at lægge pres på Sovjetunionen for at sikre, at den udvikling i sovjetisk menneskerettighedspolitik, der er i gang, og som forekommer at være lovende, fortsætter, og at den også finder udtryk i konkrete skridt til gavn for de sovjetiske borgere.

Så vil jeg da endelig tilføje, at Moskva ikke er tænkt at skulle være sidste station på vejen. Forløbet af de møder, der nu skal finde sted i Paris, i København og i Moskva, skal jo drøftes på CSCE-opfølgingsmødet i Helsingfors, og det er vores forventning, at der i Helsingfors vil blive truffet beslutning om at holde yderligere møder inden for den menneskelige dimension i tiden mellem Helsingforsmødet og det næstfølgende opfølgingsmøde.

Som jeg allerede sagde indledningsvis, er dette en redegørelse, der er koncentreret om CSCE-processens menneskelige dimension. Den økonomiske dimension førte imidlertid også til flere fremskridt, og jeg kan ikke slutte uden at nævne, at også den sikkerhedsmæssige dimension tog et meget stort skridt fremad i Wien. Den 9. marts 1989 åbnede formelt både forhandlingerne mellem de 35 lande og forhandlingerne mellem de 23 lande fra de 2 alliancer om henholdsvis tillids- og sikkerhedsskabende foranstaltninger og om konventionelle væbne-

de styrker i Europa. Og ganske som inden for CSCE-processens menneskelige dimension har vi inden for den sikkerhedsmæssige dimension grund til at håbe på, at Wienmødet vil blive indledningen til en ny og mere konstruktiv fase i Øst-Vest-forholdet i Europa.

Ole Espersen (S):

Jeg vil gerne takke udenrigsministeren for redegørelsen, som jeg synes var fyldig, og som samtidig koncentrerede sig om de væsentlige resultater efter forhandlingerne i Wien. Jeg er enig med ministeren i, at der er grundlag for optimisme. Man skal være en meget karakterfast pessimist for ikke at glæde sig over resultatet efter de 2 års forhandlinger.

Vi synes i vores gruppe, at såvel processen – om end der selvfølgelig var en række problemer i dens forløb – som resultatet absolut bør henregnes til historiens lyse sider. Heri håber jeg at alle partier kan være enige.

Den sovjetiske udenrigsminister var både dristig og optimistisk, da han efter afslutningen sagde, at mødet i Wien har rystet jerntæppet, svækket dets rustne grundlag, skabt huller i det og i det hele taget sat gang i korrosionen.

Om den tidligere amerikanske FN-ambassadør, som mange sikkert husker navnet på, og hvis holdning man sikkert også kender, Jean Kirkpatrick, sagde, at hvis løfterne holdes og principperne følges, vil den enighed, der var om menneskerettighederne i Wien, vise sig at være langt mere betydningsfuld end både INF- og START-traktaterne.

Det er vores indtryk, at den danske regering og det danske udenrigsministerium har øvet en god indsats under forhandlingerne, og det er vores indtryk, at den danske holdning hele tiden har været præget af det, vi alle sammen kan tilslutte os: gerning frem for smukke ord.

Det var i øvrigt nok den holdning – og andre landes tilsvarende – der betød, at et par østeuropæiske lande til sidst måtte give udtryk for visse forbehold. Det er vel et tegn på, at man har presset så langt, man kunne komme, lige til grænsen, og det bør man selvfølgelig også, når det drejer sig om emner som disse.

Det er som sagt på det menneskeretlige område, vi især har grund til at glæde os. Det, der specielt optog konferencen, var retten til at rejse mellem landene og i landene. Og selv om det kan hævdes, at der allerede i de oprindelige

[Ole Espersen]

Helsinkiaftaler er bestemmelser herom, blev disse politiske forpligtelser nu så tydeliggjort, at fremskridt af faktisk karakter næsten må anses for at være uundgåelige.

Det pålægger vel også os selv en pligt til vurdering. Vi har en drøftelse i dag i Det Udenrigspolitiske Nævn om visumpligt i forhold til de østeuropæiske lande. Der er ikke nogen pligt til at ophæve visumpligten i kraft af CSCE-aftalerne, men vi synes, det er et område, hvor vi bestemt bør have øjnene åbne for, om vi dér kan være med til at lette vore borgeres rejser mellem landene.

Også på religionsfrihedens område skete der væsentlige fremskridt. En enkelt paragraf i de oprindelige Helsinki-aftaler blev erstattet af ganske udførlige bestemmelser.

I et Europa, der er splittet, men på den anden side præget af tætte familiære bånd mellem statsborgere på hver sin side af jerntæppet, er de nye bestemmelser om myndighedernes pligt til at tillade familiebesøg og til at svare på ansøgninger inden for bestemte korte tidsfrister utvivlsomt af væsentlig betydning.

Landene forpligter sig udtrykkelig til at beskytte enkeltpersoner mod enhver form for psykiatrisk eller medicinsk behandling, som krænker menneskerettighederne og de fundamentale frihedsrettigheder, og at tage effektive skridt til at forhindre og straffe dem, der har ansvaret for en sådan behandling.

Dette forbud sammen med det almindelige forbud mod tortur er væsentligt, bl.a. når man ser på den praksis, der har været i Sovjetunionen i en lang årrække, og som man tilsyneladende nu er ved at forlade.

Men selvfølgelig kan vi ikke nøjes med at se på Østlandene. Når jeg roste ministerens tale for lidt siden, var det ikke, fordi jeg syntes, der var noget forkert i den, bestemt ikke, og den koncentrerede sig om de væsentlige ting. Men jeg opfattede ikke en tilkendegivelse af, hvorvidt der også under drøftelserne i Wien eller i øvrigt var grundlag for at se på krænkelser af menneskerettighederne i de vestlige lande.

Jeg tænker naturligvis bl.a. på Tyrkiet. Der foregår dér krænkelser, som efter min opfattelse i høj grad kan sammenlignes med det, ministeren nævnte fra sit besøg i Prag. Ingen upartisk person er i øjeblikket i tvivl om, at sådan er det, at tortur fortsat forekommer, at øvrige krænkelser finder sted. Det må vi selvfølgelig også kritisere fra dansk side.

Det sidste siger jeg, fordi den væsentlige forudsætning for at få respekteret menneskerettighederne er, at de ikke – det ligger der heller ikke nogen anklage i – bruges som politiske instrumenter i landenes almindelige forsøg på at fremhæve sig selv og svække andre eller fremhæve alliancepartnere og svække andre alliancer. Der er desværre alt for mange eksempler på, at Vest alene kritiserer Øst og Øst alene Vest, uanset at mennesker lider under krænkelserne i begge verdener.

Desværre er der også utallige eksempler på, at lande, herunder stormagter, alt for ofte lader nationaløkonomiske hensyn gå forud for varetagelse af de menneskerettighedshensyn, som de ellers er så store eksponenter for på visse konferencer. Jeg synes, at vi her i landet sammen med en række andre lande, de nordiske lande, USA, har formået i en vis grad at sætte os herudover, bl.a. i relation til Sydafrika.

Med hensyn til mulighederne for overvågning og gennemførelse af rettighederne skal jeg ikke føje meget til i forhold til det, ministeren sagde. Det er klart, at man ikke er kommet langt nok. Man kom dog et stykke vej. Og for mange østeuropæiske lande, der er inde i en svær proces i øjeblikket, er der utvivlsomt tale om, at man kom ganske vidt.

Det er tilfredsstillende, og jeg er helt sikker på, at det, at man ikke nåede længere, vil kunne – vi kan i hvert fald håbe det – opvejes af de kommende møder i Paris, København og Moskva, at man dér vil kunne nå frem til mere konkrete muligheder for at også enkeltpersoner kan hævde deres rettigheder i forhold til CSCE-aftalerne.

Det tog tid at nå til enighed om en konference i Moskva. Jeg forstår godt, og jeg synes, det var klogt, at den danske regering stillede nogle garantier sammen med andre lande. Men jeg synes bestemt også, det var klogt, at man, efter at visse garantier var opnået, besluttede sig for at acceptere, at konferencen blev holdt i Sovjetunionen.

Det, der er sket allerede i Sovjetunionen og visse andre østeuropæiske lande, er noget, vi i høj grad har interesse i at støtte, og med de yderligere garantier for konferencen i Moskva er jeg ikke i tvivl om, at den møderække, vi står over for, vil kunne accentuere ikke blot interessen for menneskerettighederne, men også for disses beskyttelse. Men det forudsætter selvføl-

[Ole Espersen]

gelig, at der er frie og åbne forhold omkring disse konferencer i alle tre lande. Det forudsætter, at konferencerne er velforberedte.

Det er klart, at vi her i landet får en særlig forpligtelse, fordi mødet i København går umiddelbart forud for mødet i Moskva. Derfor skal forberedelserne i gang så hurtigt som muligt. Det er jeg sikker på man er klar over. De skal være omfattende, de skal være grundige. Vi skal sørge for stor bredde i konferencen. Vi skal sørge for parallelkonferencer eller bidrage til det. Vi skal sørge for, at journalister, forfattere, menneskerettighedsforkæmpere osv. vil kunne deltage i møderne i København.

Det er efter vores opfattelse vigtigt, at vi ikke blot tillader og værdsætter parallelkonferencer af private eller organisationer. Det er en selvfølge, fordi det er menneskers rettigheder, det drejer sig om. Det er ikke noget, der alene vedrører staterne.

Vi synes i vores gruppe, at det Menneskerettighedscenter, som blev oprettet her i København for et par år siden med Folketingets bistand økonomisk og på anden måde, og som siden i særdeles positiv grad har vist sin eksistensberettigelse, bør inddrages i disse forberedelser. Centret har allerede stået for konferencer af stor betydning, også mellem Øst og Vest.

På hele denne baggrund, også det sidste, jeg nævnte her, vil jeg på vegne af Socialdemokratiet, Det Konservative Folkeparti, Socialistisk Folkeparti, Venstre, Det Radikale Venstre, Centrum-Demokraterne og Kristeligt Folkeparti stille følgende:

Forslag om motiveret dagsorden.

»Folketinget opfordrer regeringen til at arbejde for,

- at CSCE-aftalerne får forpligtende karakter,
- at der oprettes et uafhængigt organ til at påse, at CSCE-aftalerne om menneskerettigheder overholdes, og
- en indførelse af individuel klageadgang for menneskerettighedskrænkelser.

Folketinget udtaler i øvrigt sin støtte til, at der i forbindelse med de kommende møder i Paris, København og Moskva arrangeres møder om CSCE og menneskerettigheder mellem private organisationer, de såkaldte NGO'er, og opfordrer regeringen til at sikre, at specielt mødet i København i 1990 får et forløb, der sætter et godt eksempel for fremtiden, også når det

drejer sig om privates og private organisationers engagement i menneskerettighedsspørgsmål.

Tinget går herefter over til næste sag på dagsordenen.«

(Dagsordensforslag nr. D 26).

Tredje næstformand (Povl Brøndsted):

Der er nu fremsat følgende forslag om motiveret dagsorden: (se foran). Dette forslag indgår nu i forhandlingerne.

Per Stig Møller (KF):

Idet jeg takker ministeren for den gode og perspektivrige redegørelse for CSCE-aftalernes menneskelige dimension, skal også jeg udtrykke min tilfredshed med resultatet.

Mange dissidenter betragtede i sin tid præsident Carters indsats og Helsinkislutdokumentet som den største landvinding for friheden siden 2. verdenskrig, og trods mange alvorlige tilbageslag siden 1975 synes de at være ved at få ret, ikke mindst fordi de selv benyttede dokumentet til at oprette deres grupper og med henvisning til det formåede at holde verdens øjne fast på, hvad der foregik i Sovjetunionen. De havde så meget held med sig, at Sovjetunionen for at opnå resultater i Wien og i de øvrige forhandlinger med Vesten begyndte at ændre sin menneskerettighedspolitik og forbedre forholdene for systemkritikerne og de politiske afvigere.

Selv om alt endnu ikke er, som det bør være, er meget langt bedre, end man havde turdet håbe for blot få år siden. Ja, det er kommet så vidt, at Gorbatjov betragter det som en sejr for sin såkaldte nye tænkning, at de menneskelige, moralske faktorer får stadig større betydning i verdenspolitikken og den internationale udvikling, således som han udtrykte det i sin tale i Kiev den 23. februar i år.

Nu må vi så holde øje med, hvor godt han selv efterlever denne moralske dimension, f.eks. i forholdet til de armeniere, der ikke har samme opfattelse af Armeniens grænser som Gorbatjov, og som derfor sidder i fængsel i dag, eller i forhold til de litauere, som han for nylig truede med fængsling, hvis de gik så vidt i forsvaret for deres anskuelser, som armenierne har gjort, eller i forhold til de frie religionsudøvere såsom de ukrainske uniater, der fortsat har lidt svært ved at få øje på trosfriheden i Sovjetunionen.

[Per Stig Møller]

Trods perestrojka er alt ingenlunde gennemskueligt. Således kunne Jevgenij Jevtusjenko i Politiken den 27. februar 1989 beklagende konstatere: »Vi ved ikke, hvor mange fanger, fængsler og lejre vi har«. Hvordan skulle vi da vide det? Og når vi ikke ved det, ved vi heller ikke, hvordan det egentlig forholder sig med menneskerettighederne i Sovjetunionen.

Det væsentlige i denne omgang er imidlertid, at Øst og Vest nu taler samme sprog: menneskerettighedernes – og er fælles om opfattelsen af, hvor afgørende den moralske dimension er for verdenspolitikken, og hvor betydningsfuldt det er, at hvert land er suverænt, og at hver borger har ret til at tænke og tro og tale frit.

Lad mig kort her fremhæve de væsentligste principper, landene nu har tilsluttet sig. De har bl.a. forpligtet sig til at respektere menneskerettighederne og de fundamentale friheder, til at udvikle og ændre deres lovgivning således, at der garanteres borgerne mulighed for at udøve disse rettigheder og friheder, til at respektere deres borgers ret til aktivt, individuelt og i samarbejde med andre at deltage i udbredelsen og beskyttelsen af menneskerettighederne og de fundamentale friheder, til at udbræde disse rettigheder og friheder i skoleundervisningen, til at sørge for religionsfrihed, til at beskytte og skabe betingelser for, at de nationale minoriteter kan fremme deres etniske, kulturelle, sproglige og religiøse identitet, til at respektere enhver borgers ret til frit at rejse ud af sit eget land og frit at vende tilbage dertil, til at sikre, at ingen kan underkastes tilfældig arrestation, tilbageholdelse eller eksil, samt til at garantere individerne mod enhver form for psykiatrisk eller medicinsk behandling, der krænker deres menneskerettigheder og fundamentale friheder.

Mere kunne være nævnt, men dette er faktisk allerede meget. Hver eneste borger kan nu principielt, uden at frygte statens indgreb, udøve sine fundamentale friheder og offentligt klage over en stat, som krænker disse friheder, og hver eneste borger kan udøve sin virksomhed alene eller sammen med andre. Det må betyde, at Helsinkiobservansgrupperne i Sovjetunionen nu er legale, ligesom det må betyde, at Charta 77 i Praha er legalt, og det må betyde, at de verdslige kommunistiske regimer ikke længere kan blande sig i de forskellige trosretningers indre liv, endsig forbyde dem at leve og få tilhængere.

Efterledes Wiendokumentet, får vi et Europa, hvor jerntæppet er trukket væk og borgerne frit kan udtrykke sig, uanset hvor i Europa de måtte befinde sig. Vi får et Europa, hvor borgerne frit kan opsøge den information, de ønsker at stifte bekendtskab med, og uden at frygte repressalier kan offentliggøre, hvad de måtte tænke i den anledning. Vi får et Europa, hvor borgerne kan bevæge sig frit, og hvor de kan få større kendskab til hinanden, hinandens forudsætninger, fordomme, forhåbninger og frygt.

Netop denne internationale forståelse baseret på større forståelse mellem befolkningerne har vi hele tiden anset som en forudsætning for det store gennembrud på nedrustningsområdet.

Papir er jo tålmodigt, og dette papir har kun værdi i det omfang, det efterleves. FN's charter, som de samme lande har skrevet under på, tilstår borgerne stort set de samme fundamentale rettigheder, uden at det har anfægtet særlig mange lande i de år, der er gået, siden de underskrev.

Vi har allerede set, hvorledes man i Praha har blæst på sin egen underskrift, og jeg har bemærket, hvorledes den ikke ganske efterleves i Sovjetunionen. Men vi ser heldigvis også, at den vilje og tendens, som besjæler papiret, besjæler stadig flere lande i Østblokken.

Tilbage står dog, at muren i Berlin må rives ned, og at Rumænien må forstå, at et Europa, som leverer et sådant dokument, ikke kan acceptere, hvad der sker i dette land, lige så lidt som processerne i Praha naturligvis er acceptable.

Med disse gode og negative udviklingstegn side om side må næste skridt i processen blive, at vi følger erklæringen op med indførelsen af instrumenter, som sikrer dens opfyldelse. Vi må bestræbe os på at få oprettet et uafhængigt organ, som får til opgave at påse, at CSCE-aftalerne om menneskerettigheder overholdes, og som kan modtage individuelle klager over, at de ikke forekommer overholdt, og som er i stand til at undersøge indholdet af klagerne.

På den måde får vi styrket aftalerne og gjort dem forpligtende. Ellers risikerer vi fra den ene dag til den anden at tabe det hele på gulvet og få gjort utallige mennesker – således som det skete i 1970'erne, hvor man udtrykte sig i tillid til erklæringerne – til ofre for et eventuelt tilba-

[Per Stig Møller]

geslag i det ene eller det andet lands politiske system. Vi skal sikre, at denne proces bliver umulig at skrue tilbage, for kun derved opnår vi, at fredsprocessen bider sig fast i Europa.

Et bidrag til at styrke og sikre processen vil det være, om de frivillige organisationer, som har viet deres indsats til menneskerettighedssagen, kan afholde møder både her i København og i Moskva, når opfølgingskonferencerne finder sted.

Gennem sådanne fornyelser kan vi varigt forbedre forholdene til gavn for freden og friheden i Europa. Vi skal derfor bidrage til de kommende forhandlinger med fantasi og åbenhed. Som ministeren har bebudet det, skal vi være parat med nye forslag til styrkelse af CSCE-forpligtelserne vedrørende ytrings- og forsamlingsfrihederne m.m.

På denne baggrund skal jeg anbefale, at alle stemmer for den foreslåede dagsorden, som jeg er glad for at det har været muligt at fremsætte og forelægge med så stor tilslutning, som tilfældet er i dette Ting.

Tredje næstformand (Povl Brøndsted):

Jeg skal her afbryde forhandlingen og udsætte mødet. Det genoptages i dag kl. 13.00.

Mødet udsat kl. 11.49

Mødet genoptaget kl. 13.00

Forhandlingen genoptoges

Gert Petersen (SF):

Det ville være fristende at beskæftige sig med samtlige hovedelementer i det, synes jeg, meget betydelige arbejde, Wienkonferencen udførte. Men tiden tillader det jo ikke, og derfor må jeg koncentrere mig om den menneskelige dimension, menneskerettighederne. Det er vel også her, man for alvor kan bruge udtrykket »et historisk gennembrud« om konferencen.

Jeg vil først understrege, at De Forenede Nationers erklæring om menneskerettigheder er dobbeltsidet. Den gælder både de personlige rettigheder og de sociale.

Fra borgerlig side kan der være en tendens til at nedvurdere de sociale rettigheder til arbejde, bolig, sundhed, tryghed osv. Det præger også det kompromis, der er indgået i Wien: De soci-

ale rettigheder er nævnt, men der er tale om pæne hensigtserklæringer, mens de personlige rettigheder er tegnet klart og kategorisk. Det er en forskelsbehandling, vi anser for utilfredsstillende.

Massearbejdsløshed er også en krænkelse af menneskerettighederne. Det er noget chokerende, at udenrigsministeren kan undskylde den med, at det skyldes høje dagpengesatser. Det minder mig noget om de østeuropæiske udflugter, når vi kritiserer dem for brud på de personlige rettigheder.

På den anden side skal vi selvfølgelig ikke acceptere, at én dårligdom kan undskylde en anden dårligdom. En tjekkoslovakisk minister skal ikke have lov til at undskylde krænkelse af ytringsfriheden i hans land med henvisning til arbejdsløshed i Danmark. For SF som et socialistisk parti er begge sæt rettigheder, de personlige og de sociale, lige vigtige.

Det, der nu er sket, er, at vi i Europa er kommet et godt stykke længere med hensyn til at sikre de personlige rettigheder. Det hilser vi velkommen. Så må man arbejde videre med de sociale rettigheder og også med at sikre de personlige rettigheder yderligere, sådan som det fremgår af den foreslåede dagsorden.

Når Wienkonferencen kaldes historisk for så vidt angår de personlige menneskerettigheder, skyldes det, at de nu klart er anerkendt som et internationalt forhandlingsobjekt på linie med nedrustning, økonomisk samarbejde osv. Borgerne tilsikres ret til at overvåge, at disse rettigheder respekteres.

Hvis stater rejser spørgsmål om krænkelse i et andet land, kan det ikke mere afvises som indblanding i dets indre anliggender. I Wien blev der tværtimod udformet en regelret mekanisme, hvorefter den ene stat kan rejse sådanne spørgsmål over for den anden. Holland har allerede gjort brug af denne ret over for Tjekkoslovakiet.

Det betyder langfra, at alt er i den skønneste orden. Men arbejdet for at sikre de personlige menneskerettigheder har fået langt bedre kår. Problemet ses i Europa – ofte ikke altid helt rigtigt, men i mange henseende rigtigt – i et Øst-Vest-perspektiv. Enigheden i Wien skyldes da også de meget betydelige forandringer, der har fundet sted i Sovjetunionen det sidste par år, og som vi varmt hilser velkommen.

[Gert Petersen]

Vi kan stadig væk fra SF's side finde kritikpunkter. Men processen er kommet overraskende langt, og vi håber og tror, at den vil fortsætte. Når jeg bruger udtrykket »håber og tror«, hænger det sammen med, at en sådan proces uundgåeligt – det ser vi også – fremkalder store brydninger.

Demokratisering er livsnødvendig. Jeg er sikker på, at hvis den lykkes, så bliver slutresultatet ikke en svækkelse, men en styrkelse af det sovjetiske samfund i en ny skikkelse og form. For kun det samfund er livsdueligt, som har råd til konflikter, som kan leve med konflikter, og som på en måde også kan nærme sig og blive stærkere igennem konflikter.

Pluralisme er ikke bare en god ting for menneskene, det er naturligvis det mest afgørende. Pluralisme, flerstemmighed, er også forudsætningen for, at et samfund for alvor kan leve og trives. Det gælder uden hensyn til, om den økonomiske orden er præget af socialistiske eller kapitalistiske principper.

Det er forstået i Ungarn, hvor der netop er taget nye skridt til sikring af pluralisme og menneskerettigheder, og jeg har en fornemmelse af, at det er forstået i Polen, hvor gårsdagens venner og fjender har sat sig sammen om det runde bord og efter alt at dømme kan komme til enighed om væsentlige skridt i retning af at sikre demokratiske grundrettigheder.

Nogle østeuropæiske lande stiller sig uden for denne proces. Det gælder især Tjekkosllovakiet, hvor den smålige formynderstat og dens arresthuse lever videre, og Rumænien, der er præget af ensretning, persondyrkelse, forarmelse og undertrykkelse.

Men krænkelse af menneskerettighederne i Europa angår ikke kun visse østeuropæiske lande. I nogle henseender er situationen i Tyrkiet lige så alvorlig, måske alvorligere. Her sløres billedet af flerpartisystemet. Der er flere partier. De er uenige. De diskuterer indbyrdes. Det er klart et fremskridt. Men det er altså også et vidnesbyrd om, at et flerpartisystem ikke er nogen garanti for overholdelse af menneskerettighederne.

Tyrkiske politikere, som måske troede dette og vendte tilbage som de to fagforeningsledere Kutlu og Sargin og mange andre, bl.a. fra Danmark, blev hurtigt belært om noget andet. De deler nu fangenskab med titusinder af andre politiske fanger, hvoraf 700 er dødsdømt.

Man skal mærke sig, at tyrkisk ret rummer ganske de samme paragraffer, som vi har kritiseret Sovjet for, og som nu er ved at forsvinde i Sovjetunionen. F.eks. er det i Tyrkiet strafbart at give oplysninger, der skader fædrelandets renommé, eller som undergraver den nationale stolthed, og det er paragraffer, der benyttes flittigt af domstolene.

SF beklager, at den anklage, som Europarådet rejste, senere er trukket tilbage i håb om forbedringer, som stort set er udeblevet. Vi mener, at der er al grund til at bringe Wien-mekanismen i anvendelse over for Tyrkiet.

Et særligt problem er de nationale mindretal. Mange stater nægter at anerkende, at de eksisterer. I Rumænien er tidligere tiders mindretalspolitik, der havde positive træk, opgivet til fordel for en »nationalisering«, der især rammer det store ungarske mindretal. I Bulgarien vil man ikke være ved, at der eksisterer et tyrkisk mindretal, og i Tyrkiet nægter man, at 10 millioner af landets indbyggere tilhører et andet folk med et andet præg og et helt andet sprog, nemlig det kurdiske. Ja, i loven har man forbudt brugen af det kurdiske sprog.

Fra SF's side fordømmer vi skarpt enhver national diskriminering, og vi hilser med tilfredshed, at Ungarn og andre lande har taget sagen op over for Rumænien. Vi anser situationen i Bulgarien for meget problematisk og er tilfredse med, at Europarådet arbejder med sagen.

Men også her savner vi et initiativ over for Tyrkiet, hvor man formentlig er gået længst, idet man altså har forbudt et meget stort mindretals sprog. Igen kommer Wien-mekanismen ind i billedet.

Helt uden sammenligning med Tyrkiet og visse Øststater og deres undertrykkelse synes jeg, at det bør nævnes, at der også er problemer i vores del af Europa. Jeg mener f.eks., at den langvarige danske isolationsfængsling er en slags psykisk tortur, en opfattelse, som deles af mange. Det er beskæmmende, at vi skal modtage klager fra De Forenede Nationers højkommisær over vores flygtningepolitik. Sagen med tamilerne, som er så stærkt fremme igen, var en skandale, og når vi med rette er optaget af familiesammenføring i andre lande, er det for dårligt, at det skal være et problem for flygtninge i vores land.

Også på vore breddegrader oplever vi noget fra tid til anden, der ligner misbrug af psykiatri.

[Gert Petersen]

Årsagen er ikke politisk på nogen måde, men det er jo en ringe trøst for den, som det går ud over.

Jeg kan heller ikke lade være med at nævne de tendenser, man kan opleve i England, og som har ført til, at en betydelig gruppe i England nu siger, de vil have en forfatning, ligesom de har i andre europæiske lande. Det skyldes jo, at fru Thatcher er en ubegrænset ytringsfrihed, ubegrænset adgang til information – bortset fra de meget snævre områder, som vi alle kan være enige om vi skal holde uden for – jeg var lige ved at sige noget nær en by i Rusland. Jeg synes, det er betænkeligt, men jeg må bare konstatere, at jeg er helt sikker på, at fru Thatcher ikke kommer igennem med den politik, lige så vel som jeg konstaterer, at vi herhjemme hos os, trods de kritiske bemærkninger, jeg er kommet med, har bevæget os umådelig meget fremad siden 1920'erne og 1930'erne, da bøger også blev forbudt i Danmark, og det havde ikke noget at gøre med situationen efter 1933, jeg taler om 1920'erne og situationen før 1933.

Vi har bevæget os meget langt frem, og som sagt tror jeg ikke, at det ender så slemt i England. Det hænger sammen med, at vi har en fri offentlig meningsdannelse. Det er afgørende, og ideen om nødvendigheden af en fri offentlig meningsdannelse breder sig. Derfor ser jeg med en vis fortrøstning på de personlige menneskerettigheders fremtid i vores verdensdel. På Wien-konferencen skabte staterne et redskab, som den offentlige mening vil vide at tage i brug i stadig flere lande, det er jeg helt overbevist om.

(Kort bemærkning).

Knud Lind (FP):

Det, der stødte mig lidt ved hr. Gert Petersens ordførertale, var faktisk, at hr. Gert Petersen nærmest plæderede for, at der var færre overtrædelser af menneskerettighederne i de stater, der har et etpartisystem. Sådan forstod jeg det. Det vil jeg da egentlig gerne have en nærmere dokumentation for.

Så syntes jeg, hr. Gert Petersen var lidt pæn over for Sovjet – nu ved jeg godt, det er moderparti – men han var lidt pæn i spørgsmålet om staffereglerne vedrørende statens – man sagde det så pænt – renommé. Jeg synes, at jeg vil sige her, at det drejer sig om straffelovens artikel 70

og 190 i Sovjetunionen, og dér taler man ikke om noget med renommé, nej, man taler om ansvaret for antisovjetisk agitation og for løgnagtig bagvaskelse og opspind om statssystemet, og så har det jo en smuk udlægning, når der bliver talt om renommé.

Så til slut – og det glemte hr. Gert Petersen at sige – siger man fra sovjetisk side, at man ikke mener, at man bør ophæve, det vil sige afskaffe ansvaret her, og det vil sige afskaffe artikel 70 og artikel 190. Så selv om glasnost er indført, er man slet ikke nået så langt, som hr. Gert Petersen giver udtryk for.

(Kort bemærkning).

Gert Petersen (SF):

Det kan gøres meget kort. De to paragraffer er en skandale, de er rystende, og de er lige rystende, hvad enten de findes i Tyrkiet eller i Sovjetunionen, det er helt klart.

Mine informationer er, at de to paragraffer ikke er blevet anvendt i Sovjet i de sidste 2–3 år, og at de, så vidt de jurister, jeg har talt med, kan oplyse, vil forsvinde, men vi får selvfølgelig at se, hvordan det går. Vi insisterer fra vores side naturligvis på, at de skal forsvinde, og så insisterer hr. Knud Lind selvfølgelig også på, at de skal forsvinde, ikke bare i Sovjetunionen, men også i Tyrkiet, hvor vi har helt de samme paragraffer. Det er godt, for så kan vi arbejde sammen om det.

(Kort bemærkning).

Knud Lind (FP):

Jeg er ked af at sige det, for faktisk burde hr. Gert Petersen pr. definition være bedre orienteret end jeg om de sovjetiske forhold. Da jeg var i Moskva for ikke ret lang tid siden, var man så venlig at give mig en bog om menneskerettighederne – hvis jeg må have lov til at citere om de paragraffer, som hr. Gert Petersen mener nu glider ud – og dér siger man på side 24:

»Jeg mener ikke, at man bør ophæve, dvs. afskaffe, ansvaret for statsfjendtlige handlinger. En af straffelovens funktioner er nemlig også at beskytte staten. Straffeloven beskytter individet, beskytter samfundet, beskytter borgernes og samfundsorganisationernes økonomiske og sociale rettigheder, og den beskytter også staten.«

[Knud Lind]

Man ønsker slet ikke at ophæve de paragrafer, hverken artikel 70 eller 190, og det er altså de to, der drejer sig om antisovjetisk agitation.

Jeg forstår godt, hr. Gert Petersen først kaster sig over Tyrkiet, det er lidt nemmere, for de har jo netop underskrevet og ratificeret en aftale vedrørende tortur, som vi senere skal have forhandling om, men det er straks lidt værre, når vi når til Sovjet, som jo var den første stat, der underskrev FN-konventionen, og som er en af dem, der siden 1948 ikke har overholdt den.

Tredje næstformand (Povl Brøndsted):

Jeg vil bede hr. Knud Lind om at meddele referenten, hvor de pågældende citater er taget fra.

(Kort bemærkning).

Gert Petersen (SF):

Jeg håber, at de informationer, jeg har om, at disse to skandaløse paragraffer forsvinder, er rigtige.

Jeg vil godt sige, at det, som hr. Knud Lind netop læste op, intet har med disse paragraffer at gøre. Vi har sandelig også i den danske straffelov en række paragraffer om forbrydelser mod staten og hårde straffe for forbrydelser mod staten. Den danske straffelov beskytter også staten. Den danske straffelov gør det ikke strafbart at kritisere staten, og vi har ikke dette vrøvl med, at man kan bagtale staten og fædrelandet og sådan noget, som de altså har i Sovjetunionen og Tyrkiet. Men selve forbrydelser mod staten er noget, som enhver stat har stående i sin straffelov.

(Kort bemærkning).

Knud Lind (FP):

Af hensyn til formanden og referenten skal jeg gøre opmærksom på, at det er en bog, som er udgivet af Sovjetunionen, »Menneskerettigheder og synspunkter, Novosti 1988«, og det er jo sådan set et lille fremskridt, at den er det. Det står på side 24. Jeg vil gerne endnu en gang citere, så hr. Gert Petersen kan blive fuldstændig klar over, at dette er dugfrisk, det er det sidste, der er fremkommet under hr. Gorbatsjov, og jeg citerer ordret af det første, og det lyder i spørgeform:

»Vil straffelovens artikel 70 og 190 blive ophevet?«

Og så siger man videre:

»Jeg skal minde om, at disse artikler drejer sig om ansvaret for antisovjetisk agitation og for løgnagtigt bagvaskende opspind om statssystemet.«

Og så slutter man med:

»Jeg mener ikke, man bør ophæve, dvs. afskaffe ansvaret for statsfjendtlige handlinger.«

Der er vist ikke så meget at tale om her. De to paragraffer, der er tale om, det er de to paragraffer, som hr. Gert Petersen gerne ser fjernet i Tyrkiet. Spørgsmålet er så, om hr. Gert Petersen også ønsker lignende ting fjernet i Sovjetunionen.

Tredje næstformand (Povl Brøndsted):

Hr. Gert Petersen for en kort bemærkning, og så går vi til ordførerrækken.

(Kort bemærkning).

Gert Petersen (SF):

Det slutspørgsmål, som hr. Knud Lind nu stiller, viser, at hr. Knud Lind er ude i et helt andet ærinde. Det er ikke menneskerettighederne nogen steder, der interesserer ham, men at få antydning, at Gert Petersen er tilhænger af disse sindssyge, umenneskelige paragraffer i Sovjetunionen. Det er ikke sikkert, han ønsker dem væk, siger hr. Knud Lind, uanset at jeg har stået her og sagt helt klart, at sådanne paragraffer er en skandale, uanset om de forekommer i Tyrkiet eller Sovjetunionen, og jeg vil have dem væk begge steder, og jeg opfordrer hr. Knud Lind til at arbejde sammen med mig om det, også for så vidt angår Tyrkiet, naturligvis også for så vidt angår Sovjetunionen.

Men det er mærkeligt, at man skal tvinges til at svare hele tiden på den slags insinuerende spørgsmål. Det er jo en insinuation, hr. Knud Lind er ude på, ikke virkelig klarhed.

Bjørn Elmquist (V):

Jeg vil gerne starte min ordførertale med at ønske regeringen til lykke med resultatet fra Wien. Der kan ikke være nogen tvivl om, at den danske regering dér har spillet en markant rolle. Et af de forslag, som endte med at blive vedtaget, og som har præget forhandlingerne, stammede fra dansk side, nemlig spørgsmålet om at have en række opfølgingsmøder om menneskerettighederne i Paris, i København og

[Bjørn Elmquist]

i Moskva, og det forelagde vi fra dansk side på et meget tidligt tidspunkt dernede.

Ordførerne, der indtil nu har været på talerstolen, har understreget, at vi her har et godt resultat, og det vil jeg erklære mig enig i. Der er to gode ting ved Wien-deklarationen. Den ene er, at man præciserer en række individuelle menneskerettigheder, som nok er velkendte i forvejen, men hvis fortolkning gennem årene siden 1976, da man sidst var inde på det i denne meget brede kreds af lande, 35 i alt fra Østeuropa, Vesteuropa, USA og Canada, førte til fejlfortolkninger. Ved at præcisere disse menneskerettigheder nu kan man lægge de skred bag sig, som ellers har fundet sted.

Jeg skal ganske kort nævne nogle af de rettigheder, der præciseres: religionsfriheden og retten til at forlade sit eget land, således at man i den sammenhæng ikke nægter udrejse under henvisning til, at ansøgeren har haft indsigt i statshemmeligheder, i hvert fald kun gør det i ganske begrænset omfang. Det har jo været en af de mest anvendte årsager fra i hvert fald sovjetisk side til at nægte sovjetiske statsborgere udrejsetilladelse.

Jeg synes, en af de rettigheder, der præciseres, og som er vigtig at få frem, er retten for individer og grupper til at overvåge, at disse forpligtelser bliver overholdt, og at man anerkender, at de har denne ret i deres egne lande.

På det område har vi på forskellig vis gjort sørgelige erfaringer igennem de år, der er gået siden 1976-77, hvor Helsingforsaftalen blev underskrevet. Der har været en tendens i en række Østlande først og fremmest til alene at tillade mere officielle grupper. Man nåede faktisk frem til et mærkeligt midterbegreb, der satte spørgsmålstegn ved frivilligheden og det private i disse organisationer, hvor det var folk, der blev udpeget af staten, som blev sat til at overvåge, at forpligtelserne blev respekteret.

Med denne fornyede understregning af, at det er en ret, som tilkommer alle individer og grupper i alle disse lande, skulle vi have skabt mulighed for, at begrebet »private organisationer«, det, som man med en international sprogbrug kalder »NGO'er«, at det nu skal tages rigtig alvorligt.

Den anden forbedring af hele systemet er den klagemekanisme, som også er blevet nævnt af flere her fra talerstolen. Den opfylder selvfølgelig ikke alle de ønsker, vi kunne nære til den.

Den er først og fremmest bilateralt gældende, dvs. tosidet i forholdet mellem det land, der klager, og det land, der klages over. Vi kunne godt tænke os, at der blev en styrkelse af denne mekanisme, men det skal jeg komme tilbage til om et øjeblik.

Det er nævnt, at den allerede er sat i værk over for Tjekkoslaviet, og det kan jeg hilse med tilfredshed. Jeg håber og tror, at Danmark og andre ligesindede lande – det være sig i EF, det være sig i nordisk sammenhæng – vil være med til at bruge denne klagemekanisme over for f.eks. Tjekkoslaviet.

Jeg har hørt om et andet forsøg på at anvende mekanismen. Det skulle have været den britiske regering, der forsøgte at bringe den i anvendelse over for Rumænien, men jeg har ladet mig fortælle, at da man sendte taxaen hen til den rumænske ambassade for at aflevere dette klagemål, blev taxaen returneret med klagemålet om bord. Det kan ikke være meningen, at det er i det skær, at klagemekanismen skal bruges eller fortolkes.

Hr. Gert Petersen var inde på, om vi burde bringe klagemekanismen i anvendelse over for Tyrkiet, og der er ingen tvivl om, at i princippet kan mekanismen anvendes over for hvilket land, det måtte være inden for området. Havde vi emner, vi ønskede at bringe op over for svenskerne f.eks. i denne sammenhæng, gælder den også i den henseende.

Alligevel vil jeg nok mene, at det vil være mere effektivt end at bringe den i anvendelse over for f.eks. Tyrkiet eller et af de andre lande, der har accepteret Europarådskonventionerne, Den Europæiske Menneskerettighedserklæring og systemet med Menneskerettighedskommissionen og domstolene i Strasbourg, at anvende den anden procedure, som vi kender fra Europarådet, hvor man kan anklage hinanden for en domstolslignende instans, Menneskerettighedskommissionen. Danmark har sammen med andre lande gjort det over for Grækenland, og vi har også sammen med fire andre lande gjort det over for Tyrkiet for nogle år siden. Så kan man drøfte, hvad der kom ud af det. Der er for mig ingen tvivl om, at den mekanisme, vi har i Europarådssammenhængen, er langt mere effektiv – og derfor mener jeg også langt mere attråværdig og mere anvendelig – end den mekanisme, vi har her.

[Björn Elmquist]

Så til lidt om fremtiden. Det er af afgørende betydning, tror jeg, at regeringen arbejder for, at vi alle sammen hver på vores plan arbejder for, at CSCE-aftalerne får mere forpligtende karakter. Indtil nu har de jo karakter af politiske hensigtsserklæringer.

Men det, som vi lægger vægt på i den foreslåede dagsorden på dette punkt, er, at det bliver konventioner, som så skal ratificeres af de enkelte parlamenter. På den måde vil også de nationale myndigheder få en retlig forpligtelse til at følge det. Dernæst kan man tage diskussionen, som vi i øjeblikket er i færd med i Retsudvalget, om man yderligere skal lade det inkorporere i en del af den nationale lovgivning, men det ligger et stykke ude i fremtiden. I hvert fald må vi arbejde for, at aftalernes forpligtende karakter bliver styrket.

Vi taler også om, at der skal laves et uafhængigt organ til at påse, at menneskerettighederne overholdes, at disse forpligtelser tages alvorligt. Endemålet vil naturligvis være en domstolslignende instans a la det, jeg lige har talt om fra Europarådets system.

Men et nok så ambitiøst første skridt kunne være, at vi oprettede en uafhængig komité svarende til den, som man har forudset ved Den Europæiske Antitorturkonvention, som vi har stående lidt senere på dagsordenen, så det ikke blev et egentligt domstolsorgan, det, man i terminologien kalder et judicielt organ, men en komité bestående af folk, man har tillid til, folk, som har mod og – jeg havde nær sagt – mands hjerte, men i hvert fald hjerte til at stå fast og komme frem med kritik.

Så til det sidste punkt, som er meget afgørende: at man får indført den individuelle klageadgang til denne uafhængige komité. Det vil sige, at borgerne i alle disse lande kan klage over deres egne myndigheder. Det ville betyde, at en dansker f.eks. ville kunne klage over danske myndigheders fremfærd – det kan vi allerede på grund af Europarådsaftalerne – men det, der ville betyde noget, ville være, at sovjetborgere, at tjekkoslovakiske borgere og rumænske borgere ville kunne klage over deres egne myndigheder til denne uafhængige komité.

Alt dette er fremtidsmusik. Til det hører også – men det er i lidt nærmere fremtid – at ved de opfølgingsmøder, der nu skal være i Paris, København og Moskva, må vi sørge for, at de frivillige organisationer får en rolle at spille.

Derfor er den del af vores dagsorden også meget vigtig. Her har vi en chance ved Københavnskonferencen allerede til næste efterår, og vi håber meget og vil gøre, hvad vi kan, for, at regeringen her vil samarbejde meget nært, give den assistance, der overhovedet kan ydes, til at der bliver organiseret en supplerende, jeg vil ikke kalde det en alternativ, men en supplerende konference i Danmark.

Jeg kunne i den sammenhæng godt pege på mange forskellige frivillige organisationer, f.eks. den danske Helsingforskomité, men en af dem, der kunne spille en koordinerende rolle her, synes jeg ville være Det Danske Mennekerettighedscenter, som har mange indgange, og som så også måtte påtage sig at koordinere med de mange frivillige organisationer, der er relevante i denne sammenhæng.

Jeg vil slutte med et par generelle bemærkninger. Vi har her en meget kraftig sammenhæng med sikkerhedspolitikken, for den eneste mulighed, vi har for at komme videre, bort fra opdelingen af Øst og Vest og vores fjendebilleder og alt, hvad det er, er, at vi får så stor tillid til hinanden i Øst- og Vesteuropa, at vi ikke længere behøver at opruste mod hinanden. Det går, mener vi, igennem en større erkendelse af og respekt for menneskerettighederne.

(Kort bemærkning).

Gert Petersen (SF):

Det er spørgsmålet om Europarådet. Jeg nævnte, at man kunne bruge Wien-mekanismen over for Tyrkiet. Det var hr. Björn Elmquist uenig med mig i, og hr. Björn Elmquist henviste til, at der var her andre og bedre mekanismer, f.eks. kunne man rejse sagen i Europarådet ved Den Europæiske Mennekerettighedsdomstol og bruge den mekanisme. Det er da fuldkommen rigtigt, men jeg sagde netop, at Wien-mekanismen først kom ind i billedet, efter at sagen havde været rejst i Europarådet som en anklage, eller hvad man skal kalde det, mod Tyrkiet. Man ville have tingene undersøgt, men så blev sagen droppet. Det synes jeg hr. Björn Elmquist burde have været inde på, så vi kunne have hørt hans stillingtagen til det. Sagen blev droppet, anklagen blev tilbagekaldt efter en underhåndsaftale med Tyrkiets regering om nogle forbedringer. Jeg mener ikke, disse forbedringer er sket. Jeg mener ikke, man burde have tilbagekaldt anklagen. Selvfølgelig

[Gert Petersen]

er mekanismen i Europarådet bedre i den tyrkiske sammenhæng end Wien-mekanismen, det er jeg enig i, men man har ikke villet bruge Europarådets.

(Kort bemærkning).

Bjørn Elmquist (V):

Der skal ikke være tvivl om, at jeg er enig i, at i princippet kan man bruge Wien-mekanismen, som hr. Gert Petersen kalder det, også over for Tyrkiet og over for ethvert andet land, der har underskrevet aftalerne.

Jeg mener ikke, at Danmark droppede anklagerne, som hr. Gert Petersen formulerer det, men der er forskellige muligheder for at stoppe sagen, bringe udfaldet af sagen for Menneskerettighedskommissionen. En af mulighederne er, at landet, der bliver anklaget, bliver dømt. En anden er, at sagen slutter med et forlig, sådan som det skete i sagen mod Tyrkiet. Danmark, Sverige, Norge, Holland og Frankrig accepterede et forlig med Tyrkiet, og det forlig gjorde det muligt for Menneskerettighedskommissionen på egen hånd at følge udviklingen uafhængigt af, hvad de anklagende stater gjorde.

For mig er det helt afgørende for, at man ikke har fortsat denne sag og heller ikke har overvejet at tage den op igen, at Tyrkiet siden da – for et år siden – har anerkendt den individuelle klageadgang. Det vil sige, at tyrkiske statsborgere, der føler, at deres rettigheder ikke svarer til de krav, de har i henhold til Den Europæiske Menneskerettighedserklæring, nu selv direkte kan indklage den tyrkiske stat for Menneskerettighedskommissionen og rent faktisk også har gjort det, som tilfældet er med sagen om de to kommunistiske generalsekretærer, der siger, at de blev tortureret og mishandlet efter en anholdelse for et års tid siden. Denne sag behandles nu af Menneskerettighedskommissionen i Strasbourg. Jeg mener, det er en bedre, mindre politisk betonet måde at behandle tingene på, og derfor foretrækker jeg den frem for den politisk betonede Wien-mekanisme.

(Kort bemærkning).

Knud Lind (FP):

Inden man forvilder sig ind i en alt for akademisk debat om Europarådets gerninger, og især hvad det ikke har formået, vil jeg dog gøre op-

mærksom på, at da jeg var medlem af Europarådet, i 1982–84 tror jeg det var, havde jeg en sag om salg af medicin til den tredje verden, og den tog mere end et år, faktisk to år. Da jeg startede på den, bemærkede jeg, at hr. Lasse Budtz og især hr. Bjørn Elmquist dengang var i gang med, at Tyrkiet skulle ud af Europarådet. Da jeg var færdig med sagen et år eller to senere, var hr. Bjørn Elmquist og hr. Lasse Budtz i gang med, at nu skulle Tyrkiet alligevel tilbage til Europarådet, så den akademiske snakkeklub dernede uden egentlige resultater tror jeg ikke man skal forville sig ind i – det vil være et fejltrin i denne debat.

(Kort bemærkning).

Ole Espersen (S):

Mit parti hører til blandt dem, der beklager, at den danske regering trak klagerne mod Tyrkiet tilbage. I anledning af det, hr. Bjørn Elmquist sagde, bør jeg gøre opmærksom på, at selvfølgelig har Tyrkiet siden anerkendt den individuelle klageret, men det har kun fremtidig virkning. Det, der blev klaget over, var nogle meget, meget grove overtrædelser af menneskerettighedsreglerne, og disse grove overtrædelser opgav den danske regering af forfølge, og det fandt vi beklageligt.

Jeg kunne egentlig godt tænke mig at spørge både ministeren og hr. Bjørn Elmquist, om man mener, at de betingelser, regeringerne satte for at trække klagen tilbage, er blevet opfyldt fra den tyrkiske regerings side.

Knud Lind (FP):

Af hensyn til hr. Gert Petersen og hr. Ole Espersen samt andre, som ikke har de sidste nye informationer om Sovjetunionens lidt specielle holdning til menneskerettighederne, og i særdeleshed også af hensyn til formanden – idet jeg gerne vil bringe et par citater mere – skal jeg lige lægge pjecen hos formanden her, så man kan kontrollere, at det er rigtigt, hvad jeg citerer, og at det er ud fra Sovjetunionens egne synspunkter.

Da vores ordfører er i Sydafrika for at se på forholdene, skal jeg forelægge Fremskridtspartiets synspunkter. Vores ordfører vil i Sydafrika bl.a. også se på menneskerettighederne.

Den 12. oktober 1948 blev FN's verdenserklæring om menneskerettighederne vedtaget, og senere er der kommet en stribe, også en Hel-

[Knud Lind]

singforsslutakt af 1975 osv., og der har stået fantastisk mange smukke og rigtige ord, også i FN-erklæringer, men uagtet alle disse smukke ord kan man ikke ligefrem sige, at menneskerettighederne er blevet overholdt i tidsrummet fra 1948 og frem til i dag og slet ikke i Østlandene, Iran, Irak, Afghanistan osv. Der er masser af tilfælde, hvor de ikke bliver overholdt.

Man har lavet et forslag om motiveret dagsorden, hvorefter man bl.a. vil styrke Helsingfors-aftalerne, dvs. dem, hvor både NATO og Østlandene, i alt ca. 35 lande, har underskrevet.

For ganske kort tid siden kunne man i fjernsynet observere, at der blev underskrevet og ratificeret aftaler i Wien, som udenrigsministeren senere har skamrost i sin redegørelse. Samtidig kunne man se, hvordan man i Tjekkoslaviet undertrykte sine egne borgere, på samme tidspunkt som disse aftaler blev underskrevet, og når de så blev kritiseret for det, de havde gjort, tilkendegav de bare, at det var et spørgsmål om landets indre anliggender, som andre ikke skulle blande sig i.

Det viser mere end noget andet, hvordan man egentlig ønsker at overholde disse ting østpå.

Vi har en Helsingforskomité i vestlig udgave, og Østlandene har også lavet en Helsingforskomité, men dér har regeringerne udpeget medlemmerne, mens der i den vestlige er uafhængige mennesker.

Ved siden af alt det ønsker man i den motiverede dagsorden at lave en såkaldt domstol, der skal påse, at CSCE-aftalerne om menneskerettigheder overholdes.

Ud over dette ønsker man indførelse af en individuel klageadgang for menneskerettighedskrænkelser i form af en uafhængig international komité, som udpeges af regeringerne.

Som toppen på kransekagen ønsker forslagsstillerne for den motiverede dagsorden, at man skal arrangere møder, de såkaldte NGO'er, dvs. folk, som ikke er tilknyttet en statslig organisation, og endelig vil man have et møde i København, hvor man faktisk pålægger udenrigsministeren at sikre, at det bliver et godt eksempel for fremtiden. Det var søreme et stort krav at stille til udenrigsministeren, når man ved, hvordan mødedeltagerne altid er vildt uenige. Jeg er faktisk glad for, at jeg ikke har været udsat for menneskerettighedskrænkelser, for jeg ville ikke være i stand til at finde ud af, hvor jeg

egentlig skulle henvende mig med alle disse organisationer, private og statslige og internationale osv. Alle disse velmenende organisationer, det være sig statslige, private, uafhængige komiteer m.v., kan virke devaluerende på forsøget på at højne menneskerettighederne.

Lad os f. eks. tage Sovjetunionen, som var den første stormagt, der ratificerede de internationale menneskerettighedskonventioner – ja, det praler man direkte af i Sovjetunionen selv i sin bog »Menneskerettigheder og synspunkter«, s. 14, hvor der står:

»For det første mener vi, at ethvert land bør tilstræbe i så fuldt mål som muligt at virkeliggøre menneskerettighederne hjemme hos sig selv, i første række på grundlag af de rettigheder, som er nedfældet i internationale konventioner.«

I art. 50 i Sovjetunionens forfatning taler man noget om, at Sovjetunionens borgere i overensstemmelse med folkets interesser og for at styrke og udvikle det socialistiske system garanteres tale-, trykke- og forsamlingsfrihed og ret til offentlige møder, gadeoptog og demonstrationer.

Jeg kan ikke rigtig få disse smukke ord til at stemme med de tilstande, som findes i Sovjetunionen, for slet ikke at tale om de øvrige Østbloklande, hvor man direkte kan blive idømt fængselsstraf, hvis man tillader sig at efterleve tale-, trykke- og forsamlingsretten, for slet ikke at tale om hvordan det går, hvis man ønsker at efterleve Sovjetunionens forfatning om frit at kunne holde offentlige møder, gadeoptog og demonstrationer.

Hvad hjælper det, at man laver alle disse komiteer og underskriver alle disse konventioner og aftaler, når de enkelte lande helt og holdent gør, som det passer dem? Og det vil de også gøre, uanset om denne motiverede dagsorden bliver vedtaget.

Jeg kunne også spørge, hvorfor Sovjetunionen ikke opfylder art. 12 i den internationale konvention om de borgerlige og politiske rettigheder og art. 13 i verdenserklæringen om menneskerettigheder, som Sovjetunionen har underskrevet. Art. 13 handler om, at enhver har ret til at bevæge sig frit og til frit at vælge opholdssted inden for enhver stats grænser.

Sovjetunionens undskyldning for ikke at overholde art. 13 i FN's menneskerettighedserklæring er beskyttelse af statens sikkerhed, den

[Knud Lind]

offentlige orden, befolkningens sundhed og moral samt andre rettigheder og friheder. Den manglende overholdelse betyder bl.a., at sovjetborgerne ikke frit kan rejse i deres eget land, hvorhen de vil, og det betyder også, at de ikke frit kan udvandre fra Sovjetunionen. Der er i massevis af tilfælde, som understreger denne knægtelse af FN-konventionen, som Sovjetunionen selv har underskrevet. Man kan også spørge, hvornår der vil blive indført nævningedomstole i Sovjetunionen; de findes nemlig heller ikke.

Selv om Sovjetunionen og de øvrige Østlande har underskrevet FN's menneskerettighedskonvention, er der ikke det, vi betragter som religionsfrihed, i Sovjetunionen. Jeg kunne i den forbindelse spørge, hvorfor der ved udøvelsen af religiøs kultus bliver givet meddelelse herom til virksomhederne via partiets bykomité. Frit oversat betyder det, at mennesker, der har en religiøs holdning, det være sig en kirke eller andet, og dyrker denne ved at samles, kan regne med, at kommunistpartiets forskellige bykomitéer giver meddelelse om deres religiøsitet til den virksomhed, hvor de arbejder.

Jeg kan i den forbindelse nævne, at Rådet for Religiøse Anliggender under Sovjetunionens ministerråd virkeliggør Sovjetstatens politik over for trossamfundene og kontrollerer, at lovgivning om religiøs kultus, som man siger, overholdes. Og når menneskerettighederne ikke overholdes i de socialistiske stater såsom Sovjetunionen, skyldes det, at man har en noget anden holdning til selve det, der hedder menneskerettigheder. Skal man konkretisere denne holdning hårdt, lyder den således: Under socialismen garanteres rettighederne af staten. Det indebærer en vis begrænsning, disciplin og pligt over for samfundet.

Ja, sådan forstår SF's moderparti faktisk menneskerettighederne. Man skal være lidt af en verdensfjern fantast, hvis man tror, at en opfordring fra regeringen om, at nogle private frit kan holde møder i København, skulle hjælpe på disse tilstande.

(Kort bemærkning).

Bjørn Elmquist (V):

Jeg vil gerne begynde med at citere en af Folketingets tidligere fremragende formænd, der til hr. Knud Lind engang sagde, at der ikke var noget med, at hr. Knud Lind havde bopælspligt

på Tingets talerstol. Så det, jeg siger nu, er ingen opfordring til hr. Knud Lind om at komme herop igen. Men jeg må alligevel sige, at hr. Knud Lind, hvis han havde læst dagsordenen og havde lyttet til noget af det, der er sagt indtil nu, ville forstå, at den netop lægger op til, at vi kan gøre nogle af de ting gældende over for Sovjetunionen, som der erklæres så meget om. Det er derfor, vi skal have disse forpligtelser gjort retligt bindende. Det er derfor, vi skal have et uafhængigt organ, der skal kunne påtale det, hvis der sker krænkelser, og det er derfor, vi skal have individuel klageadgang, så det ikke skal gøres til et interstatsligt mellemværende, hver gang det er noget mellem stater, men sådan at de enkelte borgere selv kan klage over deres egne myndigheder. Det er det, der ligger bag dagsordensforslaget, hr. Knud Lind.

(Kort bemærkning).

Knud Lind (FP):

Det er fantastisk med hr. Bjørn Elmquist. Først kommer der nogle lidt uheldige bemærkninger, og derefter vælter man 6-7 spørgsmål ned over Knud Lind, og så håber man, at han ikke vil svare. Det er jo faktisk det, der sker her.

Realiteten er, at jeg sjældent har set sådan et makværk som denne dagsorden. Hvis det, der står i den, skal redde menneskerettighederne, siger jeg tak. Hvis jeg var udenrigsminister, havde jeg sagt: Jeg ønsker under ingen omstændigheder at lægge navn til den dagsorden.

Hvordan skal udenrigsministeren kunne sikre, at dette, at nogle organisationer frit holder møde her i København, skulle give noget godt udbytte? Det kan overhovedet ikke ske. Tværtimod er der en risiko for det modsatte.

Jeg vil gerne slå fast, at vi ikke kan stemme for dette dagsordensforslag, fordi vi faktisk mener, at hele dagsordenens indhold er diffust. Man skulle faktisk tro, at hr. Bjørn Elmquist kun havde ét mål: Lad mig komme ud og rejse rundt omkring, og det vil vi ikke lægge navn til fra Fremskridtspartiets side.

(Kort bemærkning).

Bjørn Elmquist (V):

Apropos rejseri, hr. Knud Lind, hvor er det, Fremskridtspatiets ordfører er henne i dag?

(Kort bemærkning).

Knud Lind (FP):

Fremskridtspartiets ordfører har valgt – vel at mærke ikke på den danske stats regning – at gå ud i marken og undersøge overholdelsen af menneskerettighederne vel at mærke de steder, hvor man kunne tænke sig at de blev overtrådt – i dette tilfælde Sydafrika. Når hr. Bjørn Elmquist suser af sted til Europarådet, er det derimod for vores regning.

(Kort bemærkning).

Glønborg (KRF):

Jeg vil lige minde hr. Knud Lind om, hvem det er, der har betalt den rejse, som hr. Knud Lind har sit materiale fra – den til Moskva – men det er jo gerne sådan, at alt, hvad Fremskridtspartiet har tid til at deltage i af rejser, er fint og godt, medens det, man tilfældigvis ikke har tid til at være med til, gøres til noget skidt, for så er det bare noget, vi andre laver.

(Kort bemærkning).

Ole Espersen (S):

Som medansvarlig for forslaget om motiveret dagsorden vil jeg gerne sige, at hr. Knud Linds påstande om hr. Bjørn Elmquists rejselyst er helt urimelige. Der arbejdes stærkt for, at konferencen skulle finde sted i København – formentlig den vigtigste og mest udbytterige af dem, hvad indholdet angår – og det er jo ikke nogen længere rejse.

I øvrigt har vi ikke opfordret til, at parlamentarikere deltog i disse møder. Det er meget svært at se hr. Knud Linds motivering for disse angreb.

Jeg forstod på hr. Knud Lind, at Fremskridtspartiets ordfører på menneskerettighedsområdet, der befinder sig i Sydafrika, ikke rejser for statens penge. For hvis regning rejser hun så, hr. Knud Lind?

(Kort bemærkning).

Duetoft (CD):

Det er hr. Knud Linds hellighed, som bringer mig herop, nemlig dette, at Fremskridtspartiet øjensynlig, hver eneste gang der er noget med rejseri, hvor man ikke selv har tid til at deltage, som hr. Glønborg også siger, skal op og spille på, at det er rутten med Folketingets midler, og

hvad ved jeg. Vi fik den, da Landbrugsudvalget var i Israel for ganske nylig. Da kunne man også høre det utrolige, at Fremskridtspartiet aldrig ville bruge offentlige midler til at rejse – det sagde hr. Dohrmann i alt fald.

Men jeg vil gerne spørge hr. Knud Lind, om det ikke er sådan, at der i denne uge i alt fald er et par fremskridtsmedlemmer på offentlig rejse. Så vidt jeg husker, er der et par fremskridtsmedlemmer, der på én dag skal vide alt om det indre marked i EF ved at besøge Strasbourg og så en halv dag i Madrid. Det skal man jo nok også blive meget klogere af, men så vidt jeg ved, er der et par medlemmer af Fremskridtspartiet med på den rejse, så der er altså nogle i Fremskridtspartiet, der gerne vil ud at se verden.

I øvrigt vil jeg da gerne sige, at jeg mener, folketingets medlemmer rejser for lidt, for man bliver klogere, man lærer meget mere af at komme på studietur end af at sidde herhjemme og snakke med hinanden. Det er vigtigt, at man kommer ud og ser, at der også er noget uden for andegården.

Jørgen Estrup (RV):

Jeg kan forstå, at jeg ikke forhindrer hr. Knud Lind i at svare. Så vil jeg vende tilbage til dagens emne.

Stadig hyppigere møder man i debatten begreber som »et sammenhængende Europa fra Atlanterhavet til Ural«, »et Europa uden grænser«, »et fælleseuropæisk hus«. Det er virkelig tiden for visionerne, og man skal næsten gøre sig umage for ikke at glemme, at vi i dette århundrede har haft krigsrådslerne nært inde på livet i to europæiske storkrige, at vi har haft den kolde krigs permanente krigstrussel hængende over hovedet, og at vi har haft og stadig i et vist omfang har jerntæppets perverse adskillelse af kultur, familier og gode naboer.

Vi skal imidlertid stadig væk huske på, at vi ikke behøver at rejse så langt ned sydpå – ikke mere end et par hundrede kilometer fra dette hus – for stadig væk på grænsen til DDR at få det hele genopfriskt i form af pigtråd, søgelys, dødszoner, og hvad deraf følger.

Det er et modsætningsfyldt Europa, vi står over for, men det billede, der tegnes, er trods alt nu et billede, hvor optimismen langt om længe har fået overtaget. Der er virkelig grund til at tro på, at vendepunktet er kommet i europæisk historie, og det historiens vingesus, som nu

[Jørgen Estrup]

mærkes, bæres ikke mindst af den succes, som Konferencen om Sikkerhed og Samarbejde i Europa har kunnet udvise i de seneste måneder. Det er i den forbindelse glædeligt, at Danmark har spillet en aktiv rolle i processen.

Der er gået næsten 14 år siden slutdokumentet i Helsingfors, og det har været en periode med optimisme og pessimisme og nu igen optimisme. Men altså med afslutningen af opfølgingsmødet i Wien har CSCE-processen fået nyt liv og langt mere konkret indhold. Det drejer sig som bekendt om forhandlingerne om konventionel nedrustning i Europa mellem de to allianceblokkes 23 medlemmer, vidtrækkende nedrustningsforslag fra begge sider, som først og fremmest bliver realistiske gennem accepten af princippet om asymmetrisk nedskæring.

Det drejer sig også om sikkerhed og tillidskabende foranstaltninger mellem samtlige 35 stater bag slutdokumentet, og det drejer sig videre om vidtrækkende forslag om økonomisk samarbejde, udvidet samhandel, joint ventures, fælles forskning og udvikling, som tager fat på den velkendte, snærende, bilaterale handels- og anden form for samkvemsrelation og så småt forsøger at bygge bro mellem markedsøkonomi og planøkonomi.

Ikke mindst den brede erkendelse af miljøproblemernes grænseoverskridende karakter og oplægget til et omfattende samarbejde på dette felt er et afgørende fremskridt.

Men fra vestlig side er det naturligvis især fremskridtene vedrørende menneskerettigheder og de menneskelige relationer i bredere forstand, som falder i øjnene. Det er jo en lang tids sej kamp, der nu er på vej til at give resultat. Det drejer sig om klare forpligtelser til at skabe større bevægelsesfrihed ikke bare internt i de enkelte lande, men først og fremmest mellem landene, om en frihed til religiøs udøvelse, om en vægt på, at menneskerettigheder er noget, som den enkelte har ret til at kræve, til at aktionere for og til at forvente information om og faktisk også en pligt for de pågældende lande til selv at informere og til at sikre, at der er mulighed for kontrol. Og den vægt, som samtidig lægges på, at man skal have mulighed for uden påtryk af de statslige organer at udøve folkelig aktivitet, er yderligere noget, der trækker i den rigtige retning. Endelig må man sige, at der i slutdokumentet er meget klare formuleringer til sikring af retsprincipper og af retspraksis.

Det er alt sammen udmærket, men det, som vel i sidste ende er det afgørende, er, som det er sagt fra mange sider: Hvordan følges dette op? Hvad bliver den faktiske praksis? Og dér synes jeg, man skal få liv til optimismen i den proces, som kan iagttages omkring os. Glasnost, perestrojka og demokratiske udviklinger ikke bare i Sovjet, men vel først og fremmest i Polen og Ungarn, er noget, som giver processen – også Wienprocessen – troværdighed. Men det, som vel først og fremmest set med vestlige øjne er det afgørende, er, at man nu har taget fat på den stadige konflikt mellem statens og individets interesser. Hvis man skal have tillid til en udvikling i de østeuropæiske lande, må den modstrid, som man altid set med vestlige øjne har fundet imellem menneskerettighederne og de statslige interesser i Øst, brydes ned, og det er det, der nu endelig ser ud til at kunne ske. Altså vægten på individets interesser er nu også i praksis kommet længere frem.

Det skal ikke skjules, at der stadig væk er væsentlige mangler, og at vi kan finde adskillige urovækkende eksempler på, at også de lande, som faktisk har skrevet under på slutdokumentet, uden videre overtræder de ting, de har skrevet under på. Jeg behøver ikke at opholde mig længe ved eksempler som Tjekkoslaviet og Rumænien, og det er klart, at også Tyrkiet falder i øjnene.

Derfor må man konstatere, at dette er en proces, som vi er kommet et godt skridt videre med, men som så langt fra er færdig. Det vigtige i den forbindelse er selvfølgelig at tage det næste skridt fra en egentlig politisk manifestation til noget, der i højere grad juridisk binder de pågældende nationer og gør, at vi i højere grad kan tro på, at Europa bliver sammenhængende også i forskellige sider af værdinormkomplekset.

Vi får i København i 1990 en indflydelse på, hvordan denne proces skal køres videre. Og jeg tror, det er meget vigtigt, at vi fra dansk side tager denne udfordring op. Det er en udfordring til regeringen. Det er afgørende, at man får sat planlægningen i gang hurtigt. Det er noget, som vil kunne bidrage til at udbrede denne proces fra blot at være en samtale bag lukkede døre og nedfældet i dokumenter til også at blive en folkelig proces. Det tror jeg vi skal anstrenge os for at sikre i København.

Duetoft (CD):

Jeg vil gerne begynde med at takke ministeren for indlægget i dag og sige til lykke til regeringen med det resultat, der er opnået ved forhandlingerne.

Noget af det vigtigste, ministeren siger i sit indlæg i dag, er, at det er meget flot med de mange ord, men hvordan overholdes det? Når jeg hører hr. Per Stig Møller tale om de fundamentale friheder, føler jeg en lille frygt for, hvordan vi definerer disse fundamentale friheder. Jeg tror, hr. Per Stig Møller og jeg er enige i, hvad dette begreb omhandler, men vi har jo mangen en gang set, at de fine ord bliver defineret forskelligt fra system til system og fra land til land, og dermed, at det, vi tager som ganske givet og fundamentalt i den vestlige verden, kan der rundt omkring andre steder være nogle andre synspunkter om.

Det, der måske er mest betænkeligt, hvis man skal se på den generelle atmosfære, er vel, hvad der i virkeligheden sker i Sovjetunionen og i Østeuropa. For én ting kan man vel slå fast i dag, og det er, at ikke en levende sjæl overhovedet kan spå om, hvad der vil ske i den del af verden. Alt er i øjeblikket så flydende, at det nok kan blive til noget lykkeligt, men at det så sandelig også meget hurtigt kan vende om og blive noget meget ulykkeligt.

Jeg vil da ønske hr. Gorbatsjov held og lykke med, hvad der er i gang. Men endnu en gang vil jeg understrege, at det, vi taler om, er en enkelt person, diktator eller ikke diktator – det er vel noget, der minder om det – men hvad med systemet? Er der ændret noget fundamentalt i partiet, og er der ændret fundamentalt i det sovjetiske samfund? Det kan godt være, der er det på overfladen, men der er i hvert to ting, som jeg mener er med til at skabe den atmosfære, der er i Østlandene og i Sovjet i øjeblikket, og som vi godt kan se lidt nervøst på. Det ene er de voldsomme nationale spændinger, ikke mindst inden for det sovjetiske system, der findes i øjeblikket. Det andet er de økonomiske problemer, som Sovjetunionen har.

I den forbindelse må jeg indrømme, at hvor meget jeg end gerne vil kæmpe for menneskerettigheder og da også forsøger på at gøre det dér, hvor jeg nu kan gøre det, har jeg nu alligevel min frygt for, at den brede gruppe af mennesker i Sovjet ligesom i så mange andre lande egentlig er ligeglade med det, vi står og taler om

her i dag, fordi menneskerettigheder i den forstand er noget, en elite møder.

Det, der beskæftiger mennesker på gaden, om man kan sige sådan, er i meget høj grad, om man på søndag kan få lov til at se sine børnebørn, hvordan sommeren bliver, og om der er brød på bordet.

Navnlig hvad angår det sidste, brød på bordet, frygter jeg, at et sammenrend af nationalisme plus den økonomiske frustration, der kommer hos almindelige mennesker, fordi der ikke er den økonomiske fremgang, man måske havde håbet på, kunne føre til, at Gorbatsjovs proces blev sat i stå. Og hvor står vi så? Derfor mener jeg, vi er nødt til at se på, hvad der skete sidste gang.

I 1975, da vi klarede Helsingforsaftalerne, var det egentlig i et klima, der ligner det, vi har i dag – et klima på den måde, at man i en årrække inden havde haft en afspænding, havde haft aftaler og hele Brandts Østpolitik osv., som jo gav et stort håb hos os om, at der nu virkelig var et gennembrud i gang i forholdet mellem Øst og Vest. Alligevel så vi altså nogle ganske få år efter dobbeltbeslutningen og problemerne med raketterne og alle de andre problemer, ligesom den kolde krig blev varmet noget op igen, alt dette bragte os pludselig i en situation, hvor det hele var ved at falde på gulvet.

Derfor er det efter CD's opfattelse vigtigt, at vi nok glæder os over det, der er sket, men at vi samtidig ikke glemmer, at vi stadig væk skal presse på og vi stadig væk skal kontrollere, at der faktisk sker noget.

I den forbindelse kan jeg ikke lade være med at dryppe en lille bitte smule malurt i bægeret til regeringen, selv om jeg på dette område gerne vil støtte regeringen alt, hvad jeg kan. Jeg vil nemlig advare en smule imod, at vi er for blåøjede, hvad jeg synes vi har været nogle gange. Jeg tænker eksempelvis på den sag, der kørte for ca. tre uger siden angående rumænske flygtninge i Ungarn, hvor problemet var, om disse flygtninge, der var kommet videre til Danmark, skulle sendes tilbage til Ungarn som et første opholdsland eller de ikke skulle. Nu er det jo endt med, at Ungarn slet ikke vil have dem, og det løste problemerne, men der er stadig ingen ændring i den beslutning, der blev truffet i Danmark, nemlig at Ungarn var et sikkert land for disse mennesker. Havde Ungarn sagt ja til at tage dem tilbage, var de blevet sendt væk fra Danmark.

[Duetoff]

Derfor må jeg i al stilfærdighed sige, at nok kan vi i dag se at der sker store fremskridt i Ungarn, men det gjorde der jo også i Tjekkosllovakiet i 1968. Men lad os nu give det et håb og sige: Hvis der sker disse store fremskridt.

Alligevel er det for mig at se for tidligt et tidspunkt at fastslå, at menneskerettighederne har det bedre i denne del af verden. F.eks. vidste vi jo i sagen om disse flygtninge, at der foreligger en hemmelig grænseafteale mellem Ungarn og Rumænien, der siger, at folk, der ulovligt går over grænsen mellem de to lande, automatisk skal sendes tilbage.

Denne aftale ligger der. At Ungarn i øjeblikket ikke lever op til den, kan vi jo så glæde os over, og nogle flygtninge kan glæde sig endnu mere over det, men ikke desto mindre er noget så fundamentalt altså ikke blevet ændret. Og det skal vi være lidt opmærksomme på, før vi begynder at sige, at alt er fryd og gammen.

Et andet punkt, hvor jeg synes Danmark godt kunne have gjort noget mere, er i forbindelse med aftalerne mellem EF og Comecon. Med den økonomiske styrke, vi har, og med de ønsker, der findes om økonomiske overførsler og teknologioverførsler mellem Øst og Vest, mener jeg, at vi fra vestlig side kunne have benyttet disse aftaler til i højere grad at opprioritere menneskerettighedsspørgsmålene, til at indsætte nogle menneskerettighedsklausuler i det øjeblik, vi ville have aftalen i hus. Nu ønskede et flertal altså ikke at gøre det, heller ikke et flertal i Europa-Parlamentet. Men jeg vil opfordre til, at man prioriterer menneskerettighedsspørgsmålet højt i forbindelse med udarbejdelse af de enkelte samarbejdsaftaler mellem EF og de enkelte Østlande.

Idealisme er godt, og det skal vi have en masse af, men det er dog meget rart, når man en gang imellem kan slå i bordet og sige: O.k., venner, vi vil se nogle resultater, før vi begynder at gå helt så langt.

Informationsfriheden er utrolig vigtig. Jeg vil vove den påstand, at den informationsfrihed, der lægges op til i disse aftaler, faktisk stabiliserer Øst-Vest-forholdet langt mere end nok så mange våbenaftaler. Det er vel sådan i virkeligheden, at jo mere man lærer hinanden at kende, jo bedre undgår man en masse myter, og man undgår en masse modstand og en masse konfrontationer, netop fordi man ved noget om hinanden.

Jeg må dog lige sige her, at det er vel også sådan, at den informationsfrihed og den ytringsfrihed, vi håber at kunne få igennem, og som vi håber at bl.a. Østlandene vil leve op til, i virkeligheden også er en af de væsentligste faktorer i den ustabilitet, der kan risikere at komme i Østeuropa. For i jo højere grad man ser et fjendebillede af Vesten som udsugerne og som dem med de socialt dårlige forhold og alt det dér, jo mere man ser, at det fjendebillede ikke er rigtigt, jo mere vil man gerne have den materielle standard, som vi også har. Det er vel ikke noget tilfælde, at meget af oppositionen i Østlandene netop findes i DDR, der jo overdænges af vesttysk fjernsyn, og derigennem kan man hele tiden se, at det andet Tyskland altså ikke har det så dårligt, som vi måske ideologisk gerne vil forklare det havde, og det giver nogle konfrontationer.

Jeg vil i al stilfærdighed advare imod, at vi skal tro, at en informationsfrihed i sig selv er nok. Den kan også medvirke til, at der opstår problemer for styrerne derovre, som kan føre til, at man strammer op igen. Vi skal altså følge det nøje.

Til sidst vil jeg gerne komme med den enkelte bemærkning om Tyrkiet, at det er vel sådan, at både regeringen i Tyrkiet og andre i Tyrkiet har indledt en positiv udvikling. Vi ved, at i hvert system er det vanskeligt at komme ud i de yderste rødder, og det er da muligt, at man inden for politiet og andre styrker stadig væk har folk, der ikke rigtig kan glemme de gode gamle dage, hvor de kunne få lov at gøre hvad som helst. Men det tager altså et stykke tid at ændre systemet ud i de yderste kanter.

Jeg håber på, at regeringen i Ankara er indstillet på at rydde op hele vejen rundt i systemet, men jeg vil da gerne opfordre til, at man giver Tyrkiet samme mulighed for en overgangsperiode, som man jo gerne vil give de østlige systemer, før man kan sige, at det skal være perfekt ud i alle led. Dette er ikke et forsvar for nogen som helst form for overtrædelser, men et forsøg på at sige: Giv dem nu chancen for at bruge det par år, der skal til, før man når helt ud. Det må være svært på den lokale politistation, når tingene skiftede så hurtigt, som de gjorde.

Min sidste bemærkning skal være, at jeg synes, det ville være flot, hvis vi i Danmark gjorde Berlinmuren til symbolet på menneskerettighe-

[Duetoft]

derne. Den dag det lykkes udenrigsministeren at rejse øst-, vest-, syd- eller nordpå og komme hjem og meddele at have været med til, at den er revet ned, den dag vil vi glæde os meget. For os er det stadig væk symbolet på, at der er en væsentlig forskel mellem Øst og Vest.

Glønborg (KRF):

Set med Kristeligt Folkepartis øjne er formålet med denne debat at styrke hvert enkelt menneskes position i denne verden bl.a. ved at kæmpe for, at menneskerettigheder ikke blot bliver kønne ord på et stykke papir, som læses højt ved højtidelige lejligheder. Menneskerettigheder skal huskes hver eneste dag og respekteres i praksis på alle områder.

Menneskerettigheder skal derfor altid ses i en sammenhæng, i den helhed, som udgør det enkelte menneskes liv og tilværelse, og derfor er jeg glad for at kunne takke udenrigsministeren for, at han satte det humanitære aspekt, bl.a. de personlige frihedsrettigheder, ind i en sammenhæng. Jeg tænker på to aspekter.

Først det sikkerhedspolitiske. Det er jo realiteten, at et menneskes personlige frihedsrettigheder bliver til noget meget teoretisk, hvis ikke det folk, som personen sammen med sin familie er en del af, har sikkerhed for, at dets territorium og dets grænser respekteres. Derfor skal vi lægge stor vægt på stadige og konkrete fremskridt på det område, vi kalder tillidsskabende foranstaltninger. Her er gennem lange og ofte besværlige forhandlinger opnået ganske bemærkelsesværdige resultater. Men der ligger stadig en kæmpeflåde af sovjetiske og polske landgangsfartøjer i Østersøen, så udenrigsministeren må meget gerne hilse dem derovre østpå og sige, at det ville styrke tilliden kraftigt her hos os, hvis en god flok af disse landgangsbåde blev skrottet.

Det andet aspekt i denne sammenhæng er det økonomiske taget i sin bredeste betydning. Også på dette område er der heldigvis noget at arbejde videre med i CSCE. Det er positivt, at EF og Comecon omsider har normaliseret deres forhold og åbnet for øget samhandel. Jeg håber, at flere i Danmark må få øjnene op for, at vi f.eks. bør hjælpe polske bønder med at udvikle deres landbrug og give både Polen og DDR støtte til en miljøsvarlig erhvervsudvikling. Dette gensidige økonomiske samarbejde på tværs af Jerntæppet vil være en fordel for os alle sammen.

Jeg er i den lykkelige situation, at jeg af Folketinget har fået lov til at være med på en rejse sammen med hr. Knud Lind til Polen og DDR, hvor vi fik et indgående kendskab til de problemer, som man har på det miljømæssige område i disse to lande, og ud fra det tør jeg vurdere forholdet mellem vore lande på den måde, at jeg vil sige, at vi ville gavne både dem og os selv ved at gå ind i en støtte til dem på miljøområdet. Der er i allerhøjeste grad behov for det.

Vi har i dag spurgt udenrigsministeren om udviklingen i Europa, og derfor er det det, vi har talt om; men det skal ikke få os til at glemme, at alt det, vi taler om i dag, har et globalt perspektiv. Når vi i Europa løser vores indbyrdes problemer på en konstruktiv måde, gavner vi hele verden.

For at vende tilbage til det enkelte menneskes personlige frihedsaspekt vil jeg til sidst bede udenrigsministeren om i det fortsatte arbejde at tænke inderligt på jøderne og en række kristne grupper i Sovjet og Rumænien, som stadig må opleve, at nogle af de fundamentale rettigheder ikke er tilgodeset.

Jeg skal til sidst henvise til det dagsordensforslag, som vi er en række partier der har fremsat. Jeg synes, det er godt, at vi i parlamentet her kan henvise til et samarbejde med en lang række private organisationer. Her taler vi om samarbejde imellem nationer, imellem forskellige folk, men det er også vigtigt, at vi taler om samarbejde mellem forskellige former for organisationer og de enkelte mennesker, og derfor er jeg meget glad for, at vi kan samarbejde med de organisationer, som vil det samme som vi her i Tinget, når vi gør det bedst.

Selv om det ikke er til stor forundring for mig, er det alligevel en skuffelse, at Fremskridtspartiet ikke kan se perspektivet i alt det, vi beskæftiger os med her i dag, men blot ønsker at anlægge en negativ vinkel på hele dette spørgsmål. Det er noget af det væsentligste, som vi beskæftiger os med i denne tid, netop at få sikret menneskerettighederne, få personlig frihed og sikkerhed, folkenes sikkerhed og også at få de økonomiske vilkår for vort dagligliv højnet.

Udenrigsministeren (Ellemann-Jensen):

Jeg vil gerne takke for mange meget positive indlæg i debatten, og jeg vil erklære mig helt enig med hr. Ole Espersen, når han siger, at det

[Udenrigsministeren]

er en væsentlig overordnet forudsætning for vores befattelse med spørgsmålet om menneskerettigheder, at det ikke er noget, der benyttes som et politisk instrument til at fremhæve sig selv, eller som man kan sige på en anden måde, at man ikke skal anlægge én målestok for sig selv og sine allierede og en anden målestok for andre, altså ingen dobbeltstandard.

Det er jeg ganske enig i, og jeg lagde derfor også stor vægt på for nylig, da jeg med få dages mellemrum var på officielt besøg først i Tjekkoslavakiet og siden i Tyrkiet, da at anlægge den samme målestok og den samme synsvinkel, uanset at det selvfølgelig bør siges, at forholdene i de to lande ikke med rimelighed kan sammenlignes for direkte.

Jeg er også glad for at høre hr. Gert Petersen fremhæve vedrørende forholdene specielt i Tyrkiet, som flere andre også var inde på, at der jo er sket meget betydelige fremskridt. Der er også skabt mulighed for yderligere fremskridt ved, at man har ratificeret den konvention mod tortur, som vi skal behandle her i Folketinget senere i dag. Jeg gjorde det klart under mine samtaler med den tyrkiske regering, at netop det, at der er sket fremskridt, gør det rimeligt at kræve yderligere fremskridt, for der er fortsat plads for meget store fremskridt i menneskerettighedssituationen, og det bør ses i meget nær sammenhæng med de aspirationer, man har til en nærmere tilknytning til Det Europæiske Fællesskab.

Hr. Duetoft var inde på denne sammenhæng, da han sagde, at når EF og Comeconlandene laver aftaler, burde man da kræve noget som betaling. Der vil jeg sige til hr. Duetoft, at f.eks. den handelsaftale, der er indgået imellem EF og Tjekkoslavakiet, egentlig er et meget godt eksempel på, at sådan kan man også gøre, for der er tale om en rammeaftale, hvor rammerne siden skal udfyldes. Det siger sig selv, at Fællesskabets vilje til at udfylde rammerne i positiv retning vil afhænge meget af menneskerettighedsudviklingen netop i Tjekkoslavakiet. Man har netop med indgåelse af den form for rammeaftaler skabt et instrument, hvor man vil kunne kæde tingene sammen på en naturlig måde.

Jeg er også enig med hr. Duetoft, når han siger, at det gælder om at holde hovedet koldt. Det gælder om, at man, samtidig med at man glæder sig over fremskridtene, fastholder pres-

set for at få yderligere fremskridt og selvfølgelig ikke begynder at svække på sin egen sikkerhed under indtryk af, hvad der gives af løfter. Det vil gøre det vanskeligt at komme længere ad den vej, man er startet på.

Hr. Ole Espersen nævnte, hvad der også fremgår af dagsordensforslaget, tankerne om en parallel konference i København i forbindelse med den menneskerettighedskonference, der skal være her næste år, og i det hele taget arbejdet med de frivillige organisationer. Jeg synes, det er en glimrende idé.

Samtidig bør det siges, at det er meget vigtigt, at den slags initiativer er uafhængige af regeringerne. Det er overordentlig vigtigt, og det siger jeg specielt for at opfordre til tilbageholdenhed med hensyn til offentlig finansiering af sådanne aktiviteter. Vi skulle meget nødig komme i en situation, hvor offentlige kasser lukkes op uden videre for den slags aktiviteter, og hvor det kan risikere at skabe formodninger om, at der dér er skabt en afhængighed, som den form for aktiviteter og initiativer absolut ikke kan være tjent med.

Ole Espersen (S):

Jeg var meget glad for udenrigsministerens sidste indlæg, hvor ministeren betoner, at menneskerettigheder ikke bør bruges i et politisk spil mellem Øst og Vest. Jeg føler mig overbevist om, at det har man til fulde forstået under de mange møder i Wien, for ellers var man ikke nået til det resultat, man er nået til.

Jeg tror, at de diplomater og de ministre, der har deltaget dér, har haft klar fornemmelse af, at hvis man fortsatte ad de baner, som jo har været kendetegnende gennem mange år, kun at kritisere Vest, når man kommer fra Øst, og Øst, når man kommer fra Vest, så var man ikke kommet nogen vegne.

Det er mit indtryk – og det håber jeg at andre, der har deltaget i debatten, vil jeg give mig ret i – at vi i den forbindelse måske kan lære noget af diplomaterne.

Jeg synes, der var et par indlæg, der bar præg af de gamle tankegange. Hr. Duetoft brugte langt, langt det meste af sin tid på alene at kritisere det, der foregår i de østlige lande; det, der sker af menneskerettighedskrænkelser i Tyrkiet, fik nærmest en undskyldende bemærkning med på vejen. Det var sådan de fjerneste politistationer, hvor man ikke rigtig kunne vænne sig til de nye tider.

[Ole Espersen]

Sådan er det jo ikke, hr. Duetoft. Det er forfatningen, der er noget i vejen med, det er lovgivningen, der er noget i vejen med. Det er den måde, anklagemyndighed og politi optræder på generelt, også på de højeste poster, der er noget i vejen med, og det er ikke alene tortur, det er også grove krænkelse af ytringsfriheden.

Så jeg synes, at hr. Duetoft – og det gælder i og for sig også hr. Per Stig Møller, der, så vidt jeg hørte, alene kritiserende, hvad der foregik i Øst, men ikke nævnte Tyrkiet med et ord – skulle lægge sig udenrigsministerens ord i sidste del af indlægget på sinde.

Med hensyn til afholdelsen af supplerende konferencer i København vil jeg sige, at jeg er enig med ministeren i, at de skal være aldeles uafhængige af regeringer og i dette tilfælde selvfølgelig af den danske regering.

Men her i landet viser det sig altså, at man har mulighed for – også fra det offentlige – at stille ressourcer i bred forstand til rådighed, herunder økonomiske midler, uden at det medfører afhængighed. Det kender vi fra skoleområdet, fra universitetsområdet, og vi kender det f.eks. fra Det Danske Menneskerettighedscenter, der jo får en bevilling hvert år fra Folketinget, og der er ingen, tror jeg, der vil drømme om at hævde, at dette har medført nogen form for afhængighed. Der gives da også støtte til en række andre organisationer, uden at det medfører afhængighed.

Jeg er enig i det udgangspunkt, men jeg tror, det er svært at sikre et godt forløb af disse supplerende konferencer, hvis det offentlige ikke på nogen måde støtter dem ressourcemæssigt.

(Kort bemærkning).

Duetoft (CD):

Jeg vil gerne sige til hr. Ole Espersen, at jeg ved adskillige lejligheder og i adskillige forskellige sammenhænge også har kritiseret, hvad der sker i Vesteuropa, eksempelvis når den engelske regering laver forbud mod, at politiske repræsentanter valgt til parlamentet udtaler sig i radio, tv osv. Det har jeg været en af de skarpeste kritikere af.

Men en debat som denne her må altså ikke ende i et eller andet billede af, at Øst og Vest er lige. Jeg må sige, at hvad angår de fundamentale menneskerettigheder, retten til at tale, tænke, mene, hvad man vil, uden at skulle hentes af sorte vogne om natten, fordi man er kommet til

at sige det forkerte, er der stadig væk en voldsom forskel mellem Øst og Vest.

Uanset hvor mange gode tendenser der er i Øst, er der stadig væk en fundamental forskel i måden at betragte mennesket på og betragte systemet på, og derfor kan det altså ikke hjælpe noget, at vi i dag foregøgler, at de er jo lige gode, og alt er sådan lige på hver sin side, og herregud!

Når jeg har brugt meget tid på Øst, er det, fordi det stadig væk er dér, de rettigheder, som vi har slået fast gennem mange år, bliver voldsomt krænkede.

Men hr. Ole Espersen kan da glæde sig over, at jeg faktisk i mange sammenhænge også har været kritisk, når der har været enkeltpisoder i vestlige lande. Men problemet har jo været, at i vestlige lande har det ofte været enkeltpisoder, i de andre lande har det været systemet.

Gert Petersen (SF):

Somme tider kan man få det indtryk, at der er nogle, der bliver helt bekymrede, hvis det udvikler sig sådan i Øst, at deres opfattelse af menneskerettighederne skulle komme til at nærme sig vores. Så har man jo ikke det at slås med.

Jeg mener bestemt ikke, at det er tilfældet for så vidt angår Rumænien og Tjekkoslaviet; det er ganske tydeligt, at her er opfattelsen af menneskerettighederne den stik modsatte af vores.

Men jeg mener, der er sket meget betydelige fremskridt i Ungarn, hvilket man kan se ved at studere Amnesty International's årbog, og man har kunnet se, at Ungarn ikke har haft politiske fanger i mange år modsat Tyrkiet, Rumænien og Tjekkoslaviet og modsat Sovjetunionen indtil for ikke så forfærdelig længe siden.

Men vi ser også, at udviklingen i Ungarn er gået videre nu. Jeg tror, det var hr. Knud Lind, eller også var det en anden, der sagde, at derovre kan man jo ikke demonstrere, hvis man bruger disse rettigheder, og går på gaden og demonstrerer mod systemet.

Jeg er ked af, at hr. Knud Lind ikke følger med. I Ungarn var der for 3 dage siden en demonstration omfattende 100.000 mennesker, som demonstrerede for at få fremskyndet frie valg – ikke noget, der skulle ske i 1995, men nu – mennesker, som demonstrerede for at få et andet system, og der var ikke én af dem, der

[Gert Petersen]

blev arresteret, og der blev ikke grebet ind imod det, de gik med deres plakater. Altså det er simpelt hen ikke rigtigt, hvad hr. Knud Lind siger. Det er rigtigt, at i nogle lande gælder det, dér er det sandt, men der er andre lande, hvor tingene har ændret sig ganske overordentlig meget.

Jeg mærkede mig også en fremstilling af Sovjetunionen. Jeg bryder mig ikke om at stå her og forsvare Sovjetunionen, de har selv skabt sig og har selv ansvaret for et elendigt ry, når det drejer sig om menneskerettigheder. Men det skal ikke føre til, at man giver en skildring af Sovjetunionen, som om det var for 3, 4 eller 5 år siden. Lad mig nævne sådan en ting, som at støjsendere er forsvundet. Hvis hr. Knud Lind holder en tale over BBC – og man ved jo aldrig, om BBC kunne være så excentrisk at indbyde ham til det, de har indbudt mig til det, og jeg har holdt en tale over BBC – så går den ubeskåret over, og alle kan høre det, der er ingen støjsendere længere.

Jeg læste netop i New York Herald Tribune, at i Litauen, hvor der er 31 valgkredse, er der i de 27 kredse kandidater fra Den Litauiske Folkefront, som er overordentlig kritisk over for det kommunistiske parti, og man regner med, at de vinder i disse kredse, dvs. 27 meget kritiske delegerede fra Litauen ud af 31. Jeg håber ikke, de har hr. Knud Linds indstilling i alle henseender, men de kunne nok minde noget om det; de har altså mulighed for at blive valgt, og efter korrespondentens opfattelse så bliver de valgt. Det er et andet billede, hr. Knud Lind!

Jeg hørte også det om trossamfundene. Det minder mig om, at jeg for nogen tid siden i Sveriges tv så en udsendelse om den russiske kirkes historie og om undertrykkelse, ødelæggelse osv. og om kirkesamfundene i det hele taget, også deres nutidige tilværelse. Jeg, der jo ikke er særlig religiøs, sad og tænkte, at det var dog nogen religiøs propaganda det her, og jeg tænkte også, at det var nogle immigranter, der havde lavet udsendelsen, som var på russisk. Så viste det sig, da den sluttede, at der stod Gostel, det vil sige, at det var den sovjetiske television, der havde lavet den, og speakeren oplyste, at udsendelsen havde været vist i Sovjetunionen.

Der er altså sket en masse ting, som hr. Knud Lind ikke opdager, og jeg tror, det er det, der får hr. Knud Lind til at ende i den utrolige pessimisme, som så bliver lagt for dagen, og som gør, at han siger, at denne dagsorden ikke kan

bruges til noget som helst. Det er ligegyldigt, hvad vi gør, det går bare ad Pommern til, undtagen i Sydafrika selvfølgelig, hvor den ordfører, som hr. Knud Lind er stedfortræder for, er på besøg på den sydafrikanske regerings regering, og hvor hun kan glæde sig over de store fremskridt dernede i hendes og hr. Knud Linds øjne, det er så noget helt andet. Men i resten af verden, bortset fra Sydafrika, som man i Fremskridtspartiet altså lader sig invitere til, går det ad Pommern til – vi kan vedtage, hvad vi vil: Det går skidt.

Jeg tror altså, at dette virkelighedsbillede, som hr. Knud Lind har, også er en dårlig vejleder. Der er stadig meget at kritisere i Sovjet: der er manglende udrejsemuligheder, der er hele tiden risiko for, at udviklingen pludselig begynder at køre baglæns igen, og det er faren ved et-partisystemet.

Men der er sket ting, der er sket en udvikling, og det skyldes ikke mindst det pres, som er udøvet fra vor side – ikke mindst fra SF's side, det vil jeg godt sige, men overhovedet fra de vestlige samfunds side – og også et pres fra en ung generation i Sovjetunionen selv. Tingene står ikke så stille, som hr. Knud Lind vil gøre det til.

Jeg vil godt tilføje en enkelt ting om Tyrkiet. Jeg synes, at man i debatten glemmer mindretalsproblemet, altså det kurdiske problem. Vi er meget optaget af det, når det gælder Ungarn og Rumænien, og det er med rette, vi er optaget af det, men det gælder altså også kurderne i Tyrkiet. I Tyrkiet har man det sådan, at man anerkender 3 mindretal i henhold til Lausannetraktaten, det er: grækere, armeniere og jøder, andre mindretal findes der ikke. De tre mindretal har lov til at bruge deres sprog. Men kurderne, som er det største reelle mindretal, som taler et indoeuropæisk sprog, mens tyrkerne taler et turkotatarisk sprog, anerkendes ikke som mindretal, de har ikke lov til at bruge deres sprog. Det er da en ufatteligt undertrykkelse.

Björn Elmquist (V):

I mit første indlæg havde jeg ikke tid til at komme ind på spørgsmålet om den politiske mangfoldighed, det vil jeg bruge et par minutter til her i anden runde. Det er noget, der er meget svært at skrive direkte ind i de aftaler, som man nu har indgået ved Wiendeklarationen, men det er noget af det, som vi i mit parti mener er ganske afgørende for, at vi kan komme nogen vegne.

[Bjørn Elmquist]

Tidligere i debatten interesserede hr. Gert Petersen sig for, om det, at man havde flere partier i et land, indebar en garanti for, at menneskerettighederne så snarere blev overholdt.

Det mener vi nok er et ganske afgørende element; det er naturligvis ikke det eneste element, for man kan også have ganske få partier og så nogle meget høje spærregrænser, og så er der nogle, der kommer i klemme; men vi synes, at et af de krav og en af de forhåbninger, som vi nærer til Østeuropa, er, at det, som vi ser udvikle sig i Ungarn, det, som er på vej i Polen, også breder sig til nogle af de andre lande, hvor det bliver en virkelig del af dagligdagen.

Vi følger naturligvis nøje, hvad der sker i Sovjetunionen, og har hæftet os ved de demokratiske reformplaner, som handler om, at der altid skal være to kandidater til ethvert valg, men det er jo ganske afgørende, om de kandidater så kan komme fra forskellige partier. Jeg tror, at vi kan sammenfatte det derhen, at vi mener, at den politiske pluralisme er afgørende for, om disse udviklinger, der er i gang i øjeblikket, virkelig bliver til noget. Det er et af de elementer, vi mere og mere må se at få ind i CSCE-processen. Hvordan det kan ske, det bliver nok svært, for det bliver svært at lave det som egentlig retlige garantier, men det må være noget med retten til at danne sine egne partier, retten til at organisere sig, og at det tages ganske alvorligt.

Knud Lind (FP):

Ifølge den motiverede dagsorden kan vi nok ikke undgå, at der bliver nogle rejser. Det er ikke blot København, det er også Moskva og Paris. Og hvis jeg kender hr. Bjørn Elmquist ret, så bliver det ikke bare ved det.

Når udenrigsminister Sjevardnadse ved Winemødets åbning frejdt lancerede et forslag om at afholde et opfølgende møde i Moskva, må man forundres over, at hr. Bjørn Elmquist, hr. Ole Espersen, hr. Gert Petersen og især den konservative ordfører hopper på denne lim-pind.

Selv om jeg har kunnet fortælle her i dag i min første ordførertale, hvor dårligt det står til med menneskerettighederne i Sovjetunionen, går de øvrige ordførere alligevel ind for denne fælles dagsorden. Og hvad sker der ved det? Ja, der sker det, at de vil blive taget til indtægt for Sovjetunionens manglende menneskerettig-

hedspolitik, de øvrige ordførere bliver gidsler, vel at mærke frivillige gidsler for, at Sovjetunionen fremover kan undertrykke menneskerettighederne. Det er realiteterne i dag, hvis man vedtager den motiverede dagsorden.

Jeg vil så tydeligt, som det er mig muligt, understrege, at Fremskridtspartiet går helhjertet ind for overholdelsen af menneskerettighederne. Det gælder i Sovjetunionen, men til orientering for hr. Gert Petersen gælder dette også i Sydafrika. Det er derfor, vi bl.a. har fru Annette Just dernede for at se efter, om det nu også går rigtigt til. Og det er også hovedgrunden til, at vi ikke kan stemme for det motiverede dagsordensforslag, som er fremsat i dag. Man lader sig misbruge politisk, og man gør det til og med frivilligt.

Udenrigsministeren og hr. Ole Espersen vil gerne have, at regeringen holder sig uden for mødet i København i 1990. Så bør man skynde sig at lave dette mangelfulde og forvirrende dagsordensforslag om; der er endnu mulighed for at trække det tilbage.

Jeg vil også gerne sige, at det undrer mig lidt – nej, det undrer mig ikke, at hr. Gert Petersen næsten endte med at skamrose det sovjetiske system. Men jeg kan så spørge direkte, om hr. Gert Petersen mener, at menneskerettighederne i Sovjetunionen bliver overholdt.

Jeg vil så tage fat på denne dagsordens mest diffuse punkt, og jeg citerer:

»... opfordrer regeringen til at sikre, at specielt mødet i København i 1990 får et forløb, der sætter et godt eksempel for fremtiden, også når det drejer sig om privates og private organisations engagement i menneskerettigheds-spørgsmål«.

Det var en ordentlig mundfuld, og jeg fik ikke svar fra udenrigsministeren på, hvordan udenrigsministeren ville sikre sig det gode eksempel i København. Det er der overhovedet intet om.

Når vi er modstandere af dette her, er det reelt, fordi vi bliver spændt for en vogn – frivilligt vel at mærke. Vi bliver spændt for en vogn, som vi ikke ønsker at spændes for. Vi går ind for menneskerettighederne som alle andre, men vi ønsker ikke tant og fjas som det, der er sat ind i denne motiverede dagsorden. Det er overhovedet ikke til at overholde, og jeg begriber ikke, hvordan udenrigsministeren kan gå med til en formulering som den, der er lavet i slutningen af dagsordenen.

[Knud Lind]

Derfor vil Fremskridtspartiet stemme imod denne motiverede dagsorden.

(Kort bemærkning).

Gert Petersen (SF):

Der er jo ikke nogen grund til, som jeg gjorde i første omgang, da jeg sad nede på min plads, at hidse sig op over hr. Knud Linds utrolige, lodrette urigtighed, fordi alle har jo hørt, hvad jeg har sagt, så de ved udmærket godt, jeg ikke har skamrost Sovjetunionen. Men det er alligevel interessant at høre i hr. Knud Linds argumentation, hvordan han drejer tingene. Jeg har nævnt 3 eksempler på fremskridt derovre. Det ene kan hr. Knud Lind konstatere ved at tage sin egen radio og undersøge, om der er støjsendere på. Det andet kan han konstatere ved at gå ind ved siden af og læse i Herald Tribune. Det tredje, dette med tv-udsendelsen, beklager jeg, det må altså være svensk tv, han i givet fald skal henvende sig til.

Sagen er – og det var det, jeg sagde – at hr. Knud Lind ikke vil være ved, at der sker en udvikling, at der sker forbedringer og forandringer. Sådanne ser han kun i Sydafrika, hvor de ikke sker. Det er derfor, fru Annette Just er rejst derned på regeringens vegne – altså ikke den danske regerings vegne, hun belaster ikke den – det er på den sydafrikanske regerings vegne. Derved kommer man også til en forkert konklusion. Der er stadig væk store mangler – det sagde jeg udtrykkeligt – ikke tilstrækkeligt med udrejsetilladelser, og der er etpartisystemet.

Jeg er enig med hr. Bjørn Elmquist i, at flertpartisystemet så bestemt er det bedste. Men vi ser altså i Tyrkiet, at det ikke nødvendigvis fører til meget bedre menneskerettigheder. Det er pluralisme, der er det afgørende.

Disse forhold synes jeg nok at man skal tage med i en betragtning. Så kan man nemlig også komme til det resultat, at det nytter noget.

Og derefter et par ord om dagsordenen. Når disse ikkeregeringsorganisationer, som hr. Knud Lind er så fortvivlet over, skal være med til sådan en konference, så vil jeg sige, at det da netop er dem, som har presset på for at få menneskerettighederne styrket rundt omkring i verden. Det er dem, der har gjort det hårde arbejde, man kunne næsten også sige det grove arbejde, mens derimod diplomaterne har haft det betydelig mere mageligt. Derfor er det netop meget vigtigt, at disse ikkeregeringsorganisa-

tioner kommer med til konferencer om menneskerettigheder.

(Kort bemærkning).

Glistrup (FP):

Vi har nu i timevis hørt hr. Gert Petersen, hans hr. Bjørn Elmquist og hans fem andre satellitpartier brede sig ud om, hvad de mener der kan være dårligt i Ankara og andre steder. Men hvad du evner, kast af i det nærmeste krav og ikke i Det Tyrkiske Hav. Var det ikke mere rimeligt, om vi i det danske Folketing interesserede os for menneskerettighederne i Danmark? Var det ikke noget at interessere sig for straffelovens § 266 b, der hindrer dem, der vil forsvare danskheden, det mest vigtige nationale spørgsmål, vi har, hvor vi er udsat for udslættelse. De kan ikke få lov til at udtrykke sig. Vi har en statsradiofoni, der monopoliserer tingene. Man kan ikke få lov til at udtrykke sig.

Vi har et skattevæsen, der – hr. Gert Petersen siger: Åh, jamen det er jo forbrydelser mod staten – men hvordan er det, det foregår? Vi har oplevet fremskridtsforeninger rundt omkring i 273 kommuner blive jaget ud, for så længe de var fremskridtsfolk, sørgede skattevæsenet for at mishandle dem og drive dem i landflygtighed og drive dem fra hus og hjem. Sådan er tilstanden i Danmark, men i stedet kaster man sig ud i det dér, hvor man kan komme til fine internationale konferencer i kjole og hvidt og smøking og store cocktail parties og lignende, men man interesserer sig ikke noget som helst for de reelle menneskerettighedsproblemer, som man virkelig kunne tage sig af fra det danske Folketings side.

Det er ærlig talt en særdeles beskæmmende debat, man har hørt. Men sådan er det overalt, sådan tror jeg i og for sig også at lederne i Tyrkiet og lederne i Kreml har det. De kan ikke se, der er nogen menneskerettighedsproblemer, for de har ikke nogen menneskerettighedsproblemer. På ganske tilsvarende vis har hr. Gert Petersen med sin styren Danmark ud fra sit enøjede og ensidige synspunkt ikke nogen menneskerettighedsproblemer i forbindelse med, at andre ikke kan komme til at føre deres synspunkter frem på en sådan måde, at det virkelig kan blive hørt rundt omkring.

Det er i Danmark, vi skal løse vore problemer, ikke ved at rejse rundt til alle de kongresser og møder, som hr. Bjørn Elmquist og hr.

[Glistrup]

Gert Petersen og alle de andre fra det parti ønsker at gøre.

(Kort bemærkning).

Knud Lind (FP):

Jeg vil godt sige til hr. Gert Petersen specielt, at der ikke sker nogen forbedring i Sovjetunionen, og slet ikke med vedtagelsen af denne dagsorden; den har overhovedet ingen indflydelse. Den er for mig at se nærmest direkte skadelig. Jeg har punkt for punkt i dag over for hr. Gert Petersen bevist, hvordan det står til i Sovjetunionen netop i dag: manglende ytringsfrihed, manglende forsamlingsfrihed, manglende religionsfrihed, manglende rejsefrihed osv.

Så siger hr. Gert Petersen, at i Sydafrika sker der ikke noget. Men der er da en optøning i Sydafrika for så vidt angår Namibia osv., hvis man vil sammenligne de to. Men blot hr. Gert Petersen får et par pæne ord på et Wienmøde fra en sovjetisk udenrigsminister, så er man med på vognen.

Endelig er det helt fantastisk, at vi har en udenrigsminister, som ikke gider svare, når der i dag bliver spurgt fra talerstolen, hvordan udenrigsministeren vil kunne sikre, at denne for mig at se meget mærkværdige dagsorden kan bringes ud i livet. Det har vi ikke fået svar på, og det er faktisk i sig selv, hr. Gert Petersen, nok for os til, at vi ikke kan stemme for den.

(Kort bemærkning).

Ole Espersen (S):

Jeg synes, det er lidt urimeligt at anklage udenrigsministeren for, at der skal holdes en konference i Moskva.

I Det Udenrigspolitiske Nævn er vi blevet løbende orienteret om, at det har været vigtigt at få tilvejebragt sådanne forudsætninger for den konference, at den kunne afholdes dér med god samvittighed for deltagerne. Det har nævnets medlemmer 3-4 gange fået underretning om. Nu sidder hr. Knud Lind jo ikke i nævnet, så det skal jeg ikke bebrejde ham at han ikke ved, og Fremskridtspartiets ordfører på menneskerettighedsområdet er jo i Sydafrika på den sydafrikanske regerings vegne for dér at føre kontrol med, om menneskerettighederne nu også overholdes. Det er jo ikke ligefrem danske menneskerettigheder, man dér sigter på at overholde. Men jeg synes, det er lidt urimeligt

at sige, at vi ikke vidste, at denne konference i Moskva ville blive afholdt, og det er utroligt svært at holde en konference i Moskva uden at rejse dertil.

Per Stig Møller (KF):

Fremskridtspartiets ordfører har desværre afsløret, at han ikke har forstået særlig meget af denne dagsorden. Han siger, at det er tant og fjas, og at vi borgerlige politikere nu er blevet spændt for hr. Gert Petersens vogn, fordi vi nu her kan forlænge undertrykkelsen i Sovjetunionen af menneskerettighederne. Det er faktisk stort set det modsatte, der står i dagsordenen; nu bliver det ganske vanskeligt. Hvis denne dagsorden så også går hen og bliver fortsættelsen af menneskerettighedspolitikken i CSCE-processen, bliver det ganske vanskeligt at undertrykke menneskerettighederne overalt i Europa, for her får de forpligtende karakter, i modsætning til hvad de har i dag, disse erklæringer.

Jeg kan faktisk ikke se andet, end at hr. Knud Lind må have læst teksten fuldstændig omvendt. Jeg går derfor ud fra, at han stemmer for den, når det går op for ham, hvad der står.

Han har jo heller ikke rigtig forstået, hvorledes disse ikkeguvernementale organisationers rolle skal være. Det er da klart, det ville være let og dejligt at få et sådant parallelt møde, ikke eneste møde, men parallelt møde i København, men har hr. Knud Lind ikke forstået, at i det øjeblik det lykkes at lave et sådant møde i København, bliver det næsten umuligt at lave det i Moskva? Jeg synes, at hr. Knud Lind skulle hjælpe os med at sørge for, at Helsinki-Watchgrupperne, som de hedder, menneskerettighedsgrupperne, de alternative bevægelser, folkebevægelserne, de nationale bevægelser, alle sammen kan komme til at holde et parallelt møde i Moskva. Men det lader sig vist ikke rigtig gøre, hvis vi i København ikke er åbne for et møde af den slags.

Så længe hr. Knud Lind stemmer imod denne dagsorden, stemmer han derfor imod, at menneskerettighedsbevægelsen kan konsolideres og udvikle sig i hele Europa og ikke mindst i det Østeuropa, som man kan forlænge undertrykkelsen i, hvis vi ikke kommer videre i processen.

Så vil jeg til hr. Ole Espersen sige, at vi naturligvis kan tale om mange lande. Hvis hr. Ole

[Per Stig Møller]

Espersen bemærkede det, så var det ret få lande, jeg nævnte, for jeg ville ikke gøre dette til et stort møde, hvor vi nævnte en lang række lande, hvor der er vrøvl med menneskerettighederne. For mig var det vigtigt at få fastslået, at nu havde vi altså disse principper; de så sådan og sådan ud, og de gav muligheder, hvis vi gjorde dem forpligtende i fremtiden. Men jeg skal gerne således foranlediget nævne Tyrkiet.

Jeg er da dybt betænkelig ved menneskerettighedstilstanden for politiske modstandere og ikke mindst for kurderne i Tyrkiet, og jeg finder da, at netop disse CSCE-processer og fortsættelsen, hvis det lykkes for os, vil være med til at fremme også kurdernes, de nationale mindretals, muligheder for at overleve og blive bemærket, så de kan overleve også i Tyrkiet.

Men jeg har ikke ønsket at gøre denne debat til primært en debat om Tyrkiet, for jeg synes, det vigtigste område at interessere sig for jo fortsat er Europa som helhed, og sådan som hr. Duetoft også var inde på: Østblokken. Det er jo i Østblokken, vi har denne generelle berøvelse af den politiske ret til at udøve de fundamentale friheder. Det er i Østblokken, man ikke kan udfolde den politiske frihed, og det er i Sovjetunionen, det stadig er forbudt at arbejde for et andet parti. Det lykkes nu i form af folkebevægelser, og det lykkes uden for Sovjetunionen.

Men Nagorno Karabakh-gruppen sidder jo faktisk arresteret, og det er sådan, at tyrkerne sidder arresteret i Bulgarien og får fjernet deres navne, ungarerne arresteres i Rumænien og får fjernet deres landsbyer og navne. Vi kan se, at i Østtyskland skyder man stadig væk personer, som prøver at komme over muren. Vi kan læse György Konrads beskrivelser af, hvordan friheden fungerer for de alternative røster i Ungarn, som mister job og skolegang og boliger. Det samme kan vi jo også læse om dissidenterne i Sovjetunionen, som jo – hvis man læser Pimonovs bog »De kaldes særligt farlige« – i hvert fald ikke får mulighed for at eksistere særlig godt, når de kommer tilbage igen, idet også de får den form for straf, som man har i Ungarn, som er den bløde, repressive straf.

Så jeg synes ikke, denne debat skal gøres til en debat om et enkelt land, for der er nok af lande at tage af. Det vigtige er, at vi er blevet enige om, at vi skal fremme denne proces, og vi skal sørge for, at der er organer til at sikre, at der kan klages over behandlingerne – f.eks. også klage

over det, der skete i Perm så sent som i november, hvor man stadig væk kunne få at vide, at man havde hungertortur, man havde kuldetortur, man havde illegale arrestationer og forskellige andre former for grusomhed, som man kan læse om i Herald Tribune fra 14. december 1988.

Der er stadig væk brug for, at vi kommer videre overalt, og vi skal derfor have dette organ og denne videreførelse af CSCE-processen, som Folketinget lægger op til, og som Fremskridtspartiet altså ikke rigtig har forstået betydningen af.

Udenrigsministeren (Ellemann-Jensen):

Det er lidt synd, hvis misforståelser og formalia gør, at man kommer til at tale forbi hinanden i et emne, hvor jeg er overbevist om at alle i denne sal egentlig vil være enige. Det er synd, fordi det let kommer til at fjerne fornemmelsen af, hvilke historiske gennembrud det er, der er sket på menneskerettighedsområdet. Men det er også nødvendigt lige at gøre et par skillelinjer klart.

Se, når det drejer sig om menneskerettigheder i de lande, der hører til de vestlige landes kreds her i Europa, er vi jo nået meget vidt, og det er vi igennem arbejdet i først og fremmest Europarådet. Når flere har nævnt Tyrkiet, så er det netop i denne sammenhæng vi skal se mulighederne for fortsatte forbedringer i situationen i Tyrkiet, hvad der så sandelig er brug for, men hvor det jo netop var lykkedes at få Tyrkiet med til sådan nogle ting som individuel klageadgang og ratifikation af torturkonventionen.

Men det, der var emnet for dagens forespørgsel, var jo den såkaldte CSCE-proces, og det drejer sig om forholdet imellem Øst og Vest. Det dagsordensforslag, som et stort flertal af Folketingets partier har fremsat, opfatter jeg som en opfordring til, at vi også i den sammenhæng forsøger at komme videre i retning af, hvad vi allerede har opnået inden for de vestlige landes kreds.

Men grundlæggende er det vigtigt at slå fast, at det, der er sket i Wien, er vældige fremskridt i arbejdet imellem Øst og Vest om større åbenhed omkring menneskerettighedsspørgsmål, og dér er det en historisk nydannelse, at vi er kommet så langt, at vi nu ikke længere mødes med påstandene om, at det er indre anliggender, når vi direkte over for et Østland rejser spørgsmål om menneskerettighedskrænkelser.

[Udenrigsministeren]

Jeg oplevede det selv for nylig på et besøg i Tjekkioslovakiet, hvor jeg havde nogle konkrete ting at lægge frem, og hvor jeg kunne gøre det med henvisning til, at vi jo nu har den mekanisme, der er aftalt for et par uger siden i Wien: Så I kan opfatte det her – sagde jeg til dem – som en konkret protest mod behandling af nogle demonstrationer, mod arrestation af nogle mennesker. Det var noget, der for blot et års tid siden formentlig ville være blevet mødt med lukkede ansigter – ingen dialog.

Her skete der ikke blot det, at man gik ind i en diskussion, lagde sine argumenter frem og for øvrigt også pegede på nogle ting, man gerne ville have diskussion om i Danmark; det gik videre endnu. Dagen efter stod der at læse i den største avis i Praha, på forsiden, at der fra den danske regerings side under diskussionerne var rejst protest imod disse forhold, og man havde afvist protesten. Det vakte stor opsigt i de kredse i Tjekkioslovakiet, som beskæftiger sig med menneskerettigheder, at man dog var nået så vidt, at sådanne protester nu bliver omtalt i pressen. Det blev de heller ikke før.

Det er små skridt, kan man sige, men det er jo vigtigt, at vi netop bevarer muligheden for at opnå disse små skridt, og det gør man så også ved at etablere samtaler, som det kan ske ved den conference, der skal være i Moskva i 1991.

Vi har selvfølgelig haft bekymringer. Vil en sådan konference blive taget som en blåstempling af situationen, og hvordan vil situationen være til den tid? Men i en helhed, hvor man skal komme bedre på talefod med hinanden, hvor det skal gøres acceptabelt også dér, hvor man tidligere bare lukkede af og sagde: Det snakker vi ikke om, hvor det skal gøres acceptabelt at gå ind i en dialog, skal vi da også være rede til at tage dialogen dér, hvor den kan tages – også i Moskva.

For mig at se er der en enestående mulighed for, at vi nu i Paris til sommer og i København til næste år kan komme til at sætte nogle eksempler for, hvordan sådan en diskussion så skal foregå, når det skal ske i Moskva. Vi kan ikke få alle ting her og nu og på én gang, men tingene er sat i bevægelse efter mange års fastfrosne tilstand. Så tag dog og anerkend det som positivt, og lad os i fællesskab være enige om den opfordring, der heri ligger til, at nu skal vi stile stadig længere, og vi skal se at komme de skridt videre, idet man går fra det, vi kalder det diplo-

matiske arbejde og over til det mere konkrete, hvor mennesker får mulighed for at holde sig til et eller andet. Det er så store muligheder, vi har, at de ikke bør tabes på gulvet, bare fordi man er uenig om en eller anden formalitet.

Nu skal vi selvfølgelig ikke i dag tale om bevillinger og den slags. Hr. Ole Espersen var inde på spørgsmålet om statslig støtte til parallelle konferencer. Vi giver jo allerede meget i Danmark til de forskellige initiativer, der tages fra privat hold på menneskerettighedsområdet. Det er også udmærket. Når jeg er betænkelig ved at give økonomisk støtte til parallelle konferencer i forbindelse med Københavnskonferencen, er det såmænd ikke på grund af min efter sigende naturlige fedtethed, men fordi vi ved, hvordan vi selv opfatter det, når andre lande giver statsstøtte til den slags parallelle »uformelle« konferencer.

Vi ved godt, hvad vi synes om alle de fredskonferencer, der holdes på den anden side af skillelinjen mellem Øst og Vest, hvor vi ved, at det er den lokale stat, der betaler det. Vi ved udmærket, hvad det er for noget. Derfor må vi også for at undgå netop den dobbeltstandard, som hr. Ole Espersen og jeg var enige om at man skal undgå, være ekstremt forsigtige med at skabe den mindste mistanke om, at også vi ved direkte økonomisk at støtte den slags aktiviteter skaber os en indflydelse derpå. Jeg ved, det er en urimelig mistanke, men vi skal ikke give anledning til, at den kan rejses.

(Kort bemærkning).

Duetoft (CD):

Det var hr. Per Stig Møllers bemærkninger om kurderne i Tyrkiet, der fik mig herop, for det viser jo netop, hvor komplekst problemet er. Samtidig med at hr. Per Stig Møller nu er meget bekymret over dette problem, har Tyrkiet modtaget op imod 50.000 kurdiske flygtninge, som de praktisk taget uden støtte udefra har klaret problemerne for eller er i gang med at klare problemerne for. Man kan altså ikke bare sort-hvidt sige: Nu er der mange problemer med kurderne i Tyrkiet, for faktisk er man også gået den modsatte vej i en grad, der burde roses ganske voldsomt.

(Kort bemærkning).

Ole Espersen (S):

[Ole Espersen]

Jeg er enig med ministeren i, at vi skal være forsigtige, og jeg vil også gerne sige ekstremt forsigtige med ikke at give andre lande mulighed for at påstå, at supplerende konferencer er statsligt organiserede og statsligt styrede. Det er jeg ganske enig i.

Ministeren sagde, at vi giver i forvejen væsentlige midler til forskellige organisationer. Det er korrekt, men ganske ligesom Udenrigsministeriet jo må forventes at skulle bruge ekstra ressourcer, fordi vi holder konferencen her i København – det er også en udgift – så må det forventes, at de løbende udgifter, de private organisationer har, får brug for et lignende løft i anledning af den meget specielle og historiske begivenhed, som konferencen i København bliver. Det var kun det, jeg ville sige.

Jeg er enig med ministeren i forsigtigheden. Hvis vi skulle blive kritiseret udefra, tror jeg imidlertid, at vi kan konkludere, at dem, vi giver til, det er dem, hvortil vi i forvejen har givet, men som naturligvis får ekstra meget arbejde på grund af, at mødet holdes i København. Jeg håber og tror på, at det kan arrangeres på en fornuftig måde, men jeg er enig i, at vi skal ikke i øvrigt diskutere bevillinger ved denne lejlighed.

Hermed sluttede forhandlingen.

Afstemning

Forslag om motiveret dagsorden nr. D 26 af Ole Espersen (S), Per Stig Møller (KF), Gert Petersen (SF), Bjørn Elmquist (V), Jørgen Estrup (RV), Duetoft (CD) og Glønborg (KRF) (se foran)

vedtoges med 86 stemmer (S, KF, SF, V, RV, CD og KRF) mod 8 (FP).

Hermed sluttede forespørgslen.

Den næste sag på dagsordenen var:

9) Første behandling af beslutningsforslag nr. B 53:

Forslag til folketingsbeslutning om Danmarks ratifikation af Europarådskonventionen af 26. november 1987 til forebyggelse af tortur og umenneskelig eller vanærende behandling eller straf.

Af udenrigsministeren (Ellemann-Jensen).

(Fremsat 25/1 89).

Forslaget sattes til forhandling.

Forhandling

Ole Espersen (S):

Vi kan naturligvis fra vores side gå ind for, at Folketinget giver sit samtykke til ratifikationen af denne Europarådskonvention, som vi finder meget vigtig. Den er jo, som jeg har været inde på tidligere, en yderligere udmøntning af nogle allerede eksisterende juridiske forpligtelser. Den har til formål at forebygge den tortur, der stadig væk, desværre, foregår i Europa, også i Vesteuropa, også i visse Europarådslande.

Vi kunne måske have ønsket en definition af begrebet tortur. Jeg er godt klar over, at det for så vidt ikke er denne konventions opgave at definere begrebet. Dens opgave er at forebygge begrebet tortur. Men der har jo været ganske mange afgørelser om, hvad der er tortur eller umenneskelig eller vanærende behandling eller straf. Det kunne have været godt for dem, der så at sige skal forpligtes i deres daglige arbejde af denne konvention, at der havde været en nærmere definition.

Jeg er enig i, at man ikke uden videre kan overføre FN's konvention til danske forhold eller til vesteuropæiske forhold. Det savner vi for så vidt. Vi tror, det kunne have været vejledende, også når det drejer sig om f.eks. fængselsforhold, som hr. Gert Petersen var inde på under den forrige sags behandling. Men vi er glade over, at det er lykkedes at få konventionen færdigforhandlet og vi nu så hurtigt som muligt kan ratificere den.

Man kan måske være lidt overrasket over, at det har taget så lang tid. Vi er vel det 10. land, eller 9., der ratificerer. Konventionen er, så vidt jeg kan se, allerede trådt i kraft. Tyrkiet var, så vidt jeg kan se af papirerne, et af de første, måske oven i købet det første land, der ratificerede, og derfor kan man selvfølgelig spørge, hvorfor vi kommer så sent. Men det kan udenrigsministeren sikkert forklare. Det vigtigste er, at vi kommer i gang og får det vedtaget så hurtigt som muligt.

Per Stig Møller (KF):

Vi kan naturligvis tiltræde, at Danmark ratificerer Europarådskonventionen. Det er meget